

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
JURIDISKĀ FAKULTĀTE
KRIMINĀLTIESISKO ZINĀTŅU KATEDRA

MAĢISTRA DARBS

KRIMINĀLLIKUMA 78. PANTA
PIEMĒROŠANAS PROBLEMĀTIKA

Autore: Žaklīna Kraukle

Apliecības Nr.: zk12050

Darba vadītāja: Dr.iur.Valentija Liholaja

Rīga 2017

SATURA RĀDĪTĀJS

SATURA RĀDĪTĀJS	2
IEVADS	3
1.STARPTAUTISKIE TIESĪBU AVOTI.....	6
1.1.Vispārējā cilvēktiesību deklarācija.....	6
1.2.Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija (Eiropas Cilvēktiesību konvencija)	7
1.3.ANO Starptautiskais pakts par pilsoņu un politiskajām tiesībām	8
1.4.ANO Starptautiskā konvencija par jebkuras rasu diskriminācijas izskaušanu.....	8
1.6.Eiropas Savienības pamattiesību harta	10
1.7.Eiropas Savienības Padomes Pamatlēmums Par krimināltiesību izmantošanu cīņā pret noteiktiem rasisma un ksenofobijas veidiem un izpausmēm	11
1.8. Secinājumi.....	12
2.LATVIJAS REPUBLIKAS TIESĪBU AVOTI.....	13
2.1.Latvijas Republikas Satversme	13
2.2.Krimināllikums	14
2.3.Citi likumi	15
3.KRIMINĀLLIKUMA 78. PANTA VĒSTURISKĀ ATTĪSTĪBA	19
4.KRIMINĀLLIKUMA 78. PANTĀ IETVERTĀ NOZIEDZĪGĀ NODARĪJUMA SASTĀVA ANALĪZE	21
4.1.Noziedzīgā nodarījuma objekts.....	21
4.2.Noziedzīgā nodarījuma objektīvā puse	27
4.3. Noziedzīgā nodarījuma subjekts	32
4.4.Noziedzīgā nodarījuma subjektīvā puse.....	34
4.4.1. Tieša nodoma konstatēšana.....	36
4.4.2. Motīvs un mērķis.....	38
5. EIROPAS CILVĒKTIESĪBU TIESAS JUDIKATŪRAS IZMANTOŠANA, PIEMĒROJOT KRIMINĀLLIKUMA 78. PANTU.....	40
5.1. Tiesības uz vārda brīvību un to ierobežojums publiskā diskusijā un politiskajā runā	40
5.2. Žurnālistu atbildība par naidu kurinošu izteikumu publicēšanu.....	43
5.3.Rasisma un etniskās piederības jēdzienu izpratne.....	47
6.KRIMINĀLLIKUMA 78. PANTA STATISTIKA UN TENDENCES.....	50
KOPSAVILKUMS	54
ANOTĀCIJA	56
ANNOTATION	57
IZMANTOTĀS LITERATŪRAS, NORMATĪVO AKTU UN JURIDISKĀS PRAKSES SARAKSTS	58

IEVADS

Jautājums par Latvijas sabiedrības attieksmi pret citu tautību un rases pārstāvjiem ir īpaši aktualizējies pēdējo gadu laikā, kad uz Eiropu drošākas mājvietas rašanai ierodas aizvien jauni patvēruma meklētāji no Ziemeļāfrikas un Tuvajiem Austrumiem. Kā rāda 2015. gada nogalē veikto aptauju statistikas dati, 78,3% Latvijā dzīvojošo ir pret patvēruma meklētāju uzņemšanu, kas, cita starpā, liecina par aizspriedumiem un negatīvu attieksmi pret citas etniskās un nacionālās piederības pārstāvjiem.¹ Publiskajā telpā par šo tēmu bieži tika pausts dažāds viedoklis gan iedzīvotāju, gan arī amatpersonu vidū, nereti robežojoties ar tiešu aizskārumu paušanu pret attiecīgo tautību pārstāvjiem, balstoties uz stereotipiem un aizspriedumiem pret personām ar attiecīgo etnisko, nacionālo, reliģisko piederību vai rasi. Šī sabiedrībā pastāvošā diskusija par imigrantu uzņemšanu aktualizēja noziedzīgus nodarījumus, kas ietverti Krimināllikuma 78. pantā, t.i., aizliegumu veikt darbības, kas vērstas uz nacionālā, etniskā, rasu vai reliģiskā naida vai nesaticības izraisīšanu.

Kā redzams no pastāvošās tiesu prakses un dažādiem pētījumiem, šī panta praktiskā piemērošana ir komplicēta dažādu aspektu dēļ, piemēram, tādēļ, ka tas tieši mijiedarbojas ar cilvēktiesībām un atsevišķās situācijās var šķietami pārklāties ar citiem Krimināllikuma pantiem, kā arī tiešā nodoma konstatēšanas dēļ. Tas, ka persona ir izdarījusi kādu Krimināllikumā paredzētu noziedzīgu nodarījumu pret citas etniskās, reliģiskās piederības, nacionalitātes vai rases pārstāvi, vēl nenozīmē, ka būs piemērojams Krimināllikuma 78. pants, jo ir nepieciešams pierādīt personas tiešo nolūku veicot darbību, kas vērsta uz naida vai nesaticības izraisīšanu sabiedrībā.

Vēl viens apstāklis, kas padara lietu iztiesāšanu saskaņā ar Krimināllikuma 78. pantu par īpaši jutīgu un reizēm arī publiski plaši apspriestu, ir tas, ka naida runas gadījumā ir izvērtējami arī personu pamatbrīvību ierobežojumi, precīzāk, vārda brīvības ierobežojums. Līdz ar to šajā maģistra darbā autore ir aplūkojusi un analizējusi arī starptautisko cilvēktiesību regulējumu un Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedumus, kas skar šo aspektu.

Krimināllikuma 78. pantā ietvertais noziedzīgais nodarījums tiek uzskatīts par īpaši bīstamu tādēļ, ka tas skar ne tikai konkrēto personu, pret kuru ir izdarīts noziegums, bet arī visu sabiedrības grupu, ar kuru upuris ir saistīts, raisot tajā bailes no nākotnes uzbrukumiem, neiecietību, sašķelšanos, kā arī var pamudināt citus uz līdzīgu rīcību un tādā veidā pavairot agresiju sabiedrībā. Arī psiholoģiski šie noziegumi skar upuri smagāk nekā tāda paša veida

¹ Sabiedrība migrantus negrib. Pret bēgļiem – 78,3%. Pētījumu centrs SKDS. Pieejams: <http://nra.lv/latvija/159845-petijums-sabiedriba-migrantus-negrib-pret-begliem-78-3.htm> [aplūkots 2016.gada 23.maijā].

noziegums bez naida nozieguma elementiem, jo upuris apzinās, ka nav spējīgs mainīt vai novērst iezīmes, kas viņu dara atšķirīgu, kā rezultātā viņš no naida uzbrukuma ir cietis. Līdz ar to pastāv iespēja, ka upuris cietīs vēl arī nākotnē šo pašu nemainīgo ārējo iezīmju dēļ. Papildus jāņem vērā, ka pret personu vērstis naida noziegums var šo cietušo attālināt no sabiedrības un radīt bailes un nevēlēšanos tajā integrēties, jo viens uzbrukums var radīt sajūtu, ka uzbrucējs ir paudis visas sabiedrības kopējo nostāju, ko it īpaši uzbrucējs var radīt ar verbāliem izteikumiem.

Īpaši aktuāli pievēršties šiem socioloģiskajiem un psiholoģiskajiem aspektiem ir periodos, kad politisko lēmumu rezultātā notiek ievērojamas izmaiņas sabiedrības nacionālajā un etniskajā sastāvā, kā tas ir novērojams tagad saistībā ar imigrantu ieceļošanu Eiropas valstīs. Šādiem politiskiem notikumiem ir pievērsta lielāka mediju un līdz ar to arī sabiedrības uzmanība, kas noved pie dažādu viedokļu un komentāru paušanas. Kā jau atzīmēts iepriekš, Eiropā un arī Latvijā ir sabiedrības daļa, kas pauž negatīvu attieksmi pret imigrantu uzņemšanas politiku. Tomēr nedrīkst aizmirst, ka robeža starp savu tiesību uz vārda brīvības izmantošanu un naida runu var būt šaura un personas komentārs var novest pie naida un neiecietības izraisīšanas, kas ir krimināli sodāms noziedzīgs nodarījums.

Likumi lielā mērā ataino valsts un tajā dzīvojošās sabiedrības vērtību skalu. Ja valsts aizliedz naida noziegumus un ievēro, lai šie likumi reāli tiktu piemēroti sodot vainīgos, tas liecina par demokrātisku valsts iekārtu un sabiedrību, kurā nav pieņemami noziegumi, kas balstīti uz stereotipiem un nepamatotiem pieņēmumiem par kādas sabiedrības pārkumu pār citas nacionalitātes vai etniskās piederības pārstāvjiem. Šāda domāšana var būt bīstama ne tikai šauri skatoties uz Krimināllikuma pārkāpumiem saistībā ar naida noziegumiem, bet arī parējās jomās, kas var izpausties kā neiecietība ikdienas dzīvē un diskriminācija darba vietā. Līdz ar to sabiedrībā, kurā naida noziegumus preventīvi cenšas novērst un soda par pastrādātiem noziegumiem, uzsverot to bīstamību, tiek novērsta ne tikai vardarbība, bet tiek kopumā saliedēta sabiedrība, veidojot multikulturālu un draudzīgu vidi visdažādākajām rasēm, nacionalitātēm un reliģijas pārstāvjiem.

Diemžel jāatzīst, ka problemātika attiecībā uz Krimināllikuma 78. panta piemērošanu ir plaša un pilnīga tās aplūkošana nav iespējama viena maģistra darba ietvaros, līdz ar to šī maģistra darba turpmākajās lapaspusēs tiks aplūkota:

- 1) Problemātika attiecībā uz jautājumiem par Krimināllikuma 78. pantā ietvertā noziedzīgā nodarījuma sastāva konstatēšanu;
- 2) Krimināllikuma 78. panta mijiedarbība ar starptautiskajām cilvēktiesību normām, kā arī Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedumiem;

- 3) Statistikas dati par reģistrēto noziedzīgo nodarījumu, kas ietverti Krimināllikuma 78. pantā, skaitu un tā atbilstība faktiskajai situācijai;
- 4) Krimināllikuma 78. pantā iekļautā noziedzīgā nodarījuma izmeklēšanas institucionālā piekritība.

Darba tapšanas procesā tiks izmantota vēsturiskā metode, izpētot Krimināllikuma 78. panta regulējumu dažādos laika posmos, aprakstošā un analītiskā metode, izvērtējot un analizējot dažādus juridiskos avotus, tai skaitā gan Latvijas Republikas tiesu praksi Krimināllikuma 78. panta piemērošanā, gan arī Eiropas Cilvēktiesību tiesas praksi par naida runu un naida noziegumiem un sistēmiskā metode, meklējot kopsakarības dažādās nacionālās un starptautiskās regulējošās tiesību normās un tiesu nolēmumos.

Maģistra darba tapšanā izmantotās literatūras, normatīvo aktu un juridiskās prakses sarakstā ir iekļauti kopumā 74 avoti, no tiem 32 ir literatūras avoti, 19 – normatīvie akti un 23 ir tiesu prakses materiāli.

1.STARPTAUTISKIE TIESĪBU AVOTI

Viens no būtiskākajiem Krimināllikuma 78. panta piemērošanas problemātikas aspektiem slēpjas tajā, ka tas nevar tikt aplūkots kā atsevišķs Krimināllikuma pants bez cilvēktiesību regulējuma un Eiropas Cilvēktiesību tiesas prakses padziļinātas analīzes. Tā komplikētība izriet no fakta, ka, cenšoties pasargāt kādas īpašas nacionālās, etniskās, rasu vai reliģiskās grupas locekļus no naida runas, tādā veidā novēršot naida un nesaticības rašanos sabiedrībā, ir jāierobežo kāda cita tiesības izteikt savu viedokli, kas šajā kontekstā sabiedrības interešu vārdā var tikt uzskatīts par naidīgu un aizskarošu.

Līdz ar to, lai aplūkotu Krimināllikuma 78. panta piemērošanas problemātiku, vispirms būtiski ir pievērsties tiem tiesību aktiem, kas regulē personu tiesības uz brīvu uzskatu paušanu, kā arī diskriminācijas ierobežojumiem, tādā veidā piešķirot plašāku kontekstu pašam Krimināllikuma 78. panta piemērošanai, kā arī novelkot normatīvo aktu uzstādītās robežas personu tiesībām brīvi paust savu viedokli, nepārkāpjot citu personu tiesības uz cieņu un vienlīdzību.

1.1.Vispārējā cilvēktiesību deklarācija

Pirmais starptautiskais dokuments, kas paredzēja katras personas tiesības uz izteiksmes brīvību, ir Vispārējā cilvēktiesību deklarācija, kas ir pieņemta 1948. gada 10. decembrī. Šīs deklarācijas preambulā ir ietverta doma, ka cilvēku viskarstākā vēlme ir radīt tādu pasauli, kurā valdītu vārda un domas brīvība, līdz ar to deklarācijas 19. pants ietver katra cilvēka tiesības uz pārliecības brīvību un tiesības brīvi paust savus uzskatus. Šīs tiesības, cita starpā, ietver brīvību netraucēti izplatīt informāciju un idejas ar jebkuriem līdzekļiem neatkarīgi no valstu robežām.

Tai pat laikā deklarācijas 29. panta otrajā daļā ir paredzēts ierobežojums, kas nosaka, ka personu tiesības un brīvības, tostarp vārda brīvība, ir ierobežojamas, ja tas ir noteikts likumā, ja tas ir nepieciešams citu cilvēku tiesību un brīvību atzīšanai, cieņas nodrošināšanai, morāles, sabiedriskās kārtības un vispārējas labklājības apmierināšanai, kā arī nepieciešams demokrātiskā sabiedrībā.¹

Lai gan juridiski Vispārējai cilvēktiesību deklarācijai nav saistoša spēka, tomēr liela daļa cilvēktiesību pārstāvju uzskata, ka deklarācija to ir ieguvusi, kļūstot par paražu tiesību

¹ Vispārējā cilvēktiesību deklarācija. Pieejams: <http://www.tiesibsargs.lv/tiesibu-akti/ano-dokumenti/ano-vispareja-cilvektiesibu-deklaracija> [aplūkots 2016. gada 10. maijā].

sastāvdaļu, kas to padara par valstīm saistošu.¹ Arī Satversmes komentāros ir uzsvērts, ka, lai gan Vispārējā cilvēktiesību deklarācija nav starptautisks līgums un ir tikai dokuments ar deklaratīvu raksturu, tomēr tai ir juridisks spēks, jo tā kodificē visu starptautisko parašu tiesību normas, kas ir akceptētas civilizētajās pasaules valstīs.²

Ņemot vērā, ka šī deklarācija tika izstrādāta visām ANO dalībvalstīm kopīgi līdzdarbojoties un piekrītot atzīt deklarācijā ietvertos principus un tiesības, deklarācija ir kalpojusi par pamatu turpmāko juridiski saistošo starptautisko cilvēktiesību dokumentu tapšanā.

1.2. Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija (Eiropas Cilvēktiesību konvencija)

Ievērojot Vispārējo cilvēktiesību deklarāciju, 1950. gadā tika pieņemts vissvarīgākais reģionālās nozīmes starptautiskais līgums cilvēktiesību jomā - Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija, kas Latvijas Republikā stājās spēkā 1997. gada 27. jūnijā.³

Eiropas Cilvēktiesību konvencijas 10. pantā ir paredzēts, ka ikvienam ir tiesības brīvi paust savus uzskatu, tai skaitā tiesības netraucēti izplatīt informāciju un idejas bez ierobežojumiem no sabiedrisko institūciju puses. Tomēr šīs tiesības ir papildinātas arī ar tieši paustu ierobežojumu. Ierobežojumi uzskatu brīvai paušanai var tikt piemēroti, ja ir noteikti likumā un nepieciešami demokrātiskā sabiedrībā, piemēram, lai aizsargātu sabiedrisko drošību, nepieļautu nekārtības un noziegumus, aizsargātu citu cilvēku reputāciju un tiesības u.c.⁴

Būtiski ir uzsvērt, ka konvencija aizsargā ne tikai vispārpieņemtu uzskatu izteikšanu publiski, bet arī tādu viedokļu paušanu, kas ir uzskatāma par aizskarošu, šokējošu vai nepieņemamu valsts pārvaldei vai sabiedrībai.⁵

Eiropas Cilvēktiesību konvencijā iekļautās normas ir dalībvalstīm saistošas un to piemērošanu uzrauga Eiropas Cilvēktiesību tiesa. Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedumi formāli nav saistoši visām valstīm, jo Eiropas Cilvēktiesību konvencijas 46. panta pirmajā daļā noteikts, ka šie spriedumi ir tiesiski saistoši tikai tai valstij, pret kuru tie ir sastādīti. Tomēr praksē gadu gaitā ir nostiprinājusies atziņa, ka Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedumi veido judikatūru un tiesas nostāja būs vienāda, lemjot dažādos procesos pret dažādām valstīm, ja

¹ Kučs A., Burbergs M. Vispārējai cilvēktiesību deklarācijai – 60. Jurista Vārds, 2008. 23. decembris, Nr. 48.

² Rudevskis J. 89. Valsts atzīst un aizsargā cilvēka pamattiesības saskaņā ar šo Satversmi, likumiem un Latvijai saistošiem starptautiskajiem līgumiem. Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa Cilvēka pamattiesības. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011, 28. lpp.

³ Turpat, 29. lpp.

⁴ Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija: starptautisks dokuments daudzpusējs. Latvijas Vēstnesis, 1997. 13. jūnijs, Nr. 143/144.

⁵ Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā: 5493/72 Handyside v. The United Kingdom.

apstākļi būs līdzīgi. Līdz ar to ir izplatīta prakse, ka Eiropas valstis seko līdz Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedumiem arī pret citām valstīm un jau laicīgi cenšas novērst iespēju, ka kāda persona nākotnē pret šo valsti varētu vērsties tiesā.¹ Ņemot vērā augstāk minēto, Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedumu analīze ir būtisks rīks arī nacionālo tiesību avotu izpētei un pilnveidošanai, kā arī secinājumu izdarīšanai par noteiktas tiesību jomas attīstību.

1.3.ANO Starptautiskais pakts par pilsoņu un politiskajām tiesībām

1966. gadā pieņemtais pakts tika izstrādāts uz Vispārējās cilvēktiesību deklarācijas bāzes un atšķirībā no tās bija normatīvi un formāli juridiski saistošs akts², kas papildināja iepriekš noformulēto tiesību uz uzskatu brīvību, paredzot, ka ikvienam ir tiesības izplatīt savus uzskatus un idejas jebkādā formā, t.sk. mutvārdos, rakstiski, izmantojot presi, kā arī jebkādās citās mākslinieciskās izpausmes formās. Arī Starptautiskais pakts par pilsoņu un politiskajām tiesībām (turpmāk – Pakts), tā pat kā Eiropas Cilvēktiesību konvencija, 19. panta trešajā daļā ir paredzējis ierobežojumus šai cilvēku brīvības izpausmei, ja šāds ierobežojums ir likumā noteikts un nepieciešams. Papildus Pakts 20. pantā paredz valstīm likumā iekļaut aizliegumu jebkāda veida rīcībai, kas aizstāv nacionālu, rasu vai reliģisku naidu un kūda uz diskrimināciju, naidīgumu vai vardarbību. Šī norma ir tieši saistāma ar Pakta 19. pantu, kas paredz ikviena tiesības uz uzskatu brīvību.³ 20. pantā paredzētais aizliegums konkretizē kritērijus, kuri izmantojami uzskatu brīvības ierobežošanai. Līdz ar to pēc Pakta pieņemšanas valstīm ir pienākums ar likumu aizliegt personām brīvi paust uzskatus, ja tas kūda uz naidīgumu, diskrimināciju vai vardarbību.

1.4.ANO Starptautiskā konvencija par jebkuras rasu diskriminācijas izskaušanu

ANO Starptautiskā konvencija par jebkuras rasu diskriminācijas izskaušanu, kas stājusies spēkā 1969. gada 4. janvārī, paredz rasu diskriminācijas un naida izraisīšanas aizliegumu, dodot skaidru definīciju rasu diskriminācijai, kā arī konvencijas 4. pantā nosakot, ka “jebkāda ideju izplatīšana, kuras pamatojas uz rasu pārkāpumu vai naidu, jebkāda kūdīšana uz rasu diskrimināciju, kā arī visi vardarbības akti vai kūdīšana uz šādu aktu izdarīšanu pret jebkuru rasi vai personu grupu ar citu ādas krāsu vai etnisko izcelšanos, kā arī dažādas palīdzības

¹ Rudevskis J. 89. Valsts atzīst un aizsargā cilvēka pamattiesības saskaņā ar šo Satversmi, likumiem un Latvijai saistošiem starptautiskajiem līgumiem. Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa Cilvēka pamattiesības. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011, 29.-30. lpp.

² Turpat, 28. lpp.

³ Starptautiskais pakts par pilsoņu un politiskajām tiesībām: starptautisks dokuments daudzpusējs. Latvijas Vēstnesis, 2003. 23. aprīlis, Nr. 61.

sniegšana rasistiskās darbības veikšanai, ieskaitot tās finansēšanu, ir noziegums, ko soda likums”.¹ Izmantojot šajā pantā iekļauto terminoloģiju, var pamatot, kādēļ Latvijā darbības, kas vērstas uz rasu, etniskā vai nacionālā naida izraisīšanu, ir iekļautas Krimināllikumā, nevis citos likumos, piemēram, Administratīvo pārkāpumu likumā. Ņemot vērā Latvijā pastāvošo tiesību sistēmu, par noziegumiem atbildību nosaka tikai Krimināllikums. Līdz ar to nav pieļaujams, ka šādi noziegumi, kas paredzēti Krimināllikuma 78.pantā, būtu paredzēti arī Administratīvo pārkāpumu likumā, par ko agrāk ir izskanējusi diskusija Latvijas cilvēktiesību un krimināltiesību ekspertu vidū.²

Par īpaši būtisku ir uzskatāms arī šīs konvencijas 1.pantā definētais termins „rasu diskriminācija”, kas ir skaidrots kā „jebkuru atšķirību, izņēmumu, ierobežojumu vai priekšrocību, kuri pamatojas uz rases, ādas krāsas, ģints, nacionālās vai etniskās izcelšanās principiem un kuru mērķis vai sekas ir iznīcināt vai mazināt cilvēka tiesību un pamatbrīvību atzīšanu politiskajā, ekonomiskajā, sociālajā, kultūras vai jebkurā citā sabiedrības dzīves jomā, kā arī šo tiesību un pamatbrīvību izmantošanu vai realizēšanu uz vienlīdzības pamatiem.”³ Attiecībā uz šo definīciju īpaša uzmanība ir jāpievērš tam, ka rasu diskriminācijas termina tvērumā ir iekļautas tādas pazīmes, kā ādas krāsa, ģints, nacionālās vai etniskās izcelšanās. Līdz ar to ir secināms, ka rase un rasisms ir izprotams plašāk, kā tikai personas piederība noteiktai rasei. Šī atziņa būs jo īpaši būtiska, analizējot Latvijas Republikas Augstākās tiesas Krimināllietu tiesu palātas spriedumu krimināllietā Nr. 11840001107, kur tiesa šādu skatījumu neatbalstīja un terminu „rase” tulkoja tā šaurākajā nozīmē. Šī sprieduma sīkāka analīze tiks veikta šā maģistra darba 5. nodaļā.

1.5. Eiropas Komisijas pret rasismu un neiecietību rekomendācijas un Eiropas Drošības un sadarbības organizācijas vadlīnijas

Eiropas Komisija pret rasismu un neiecietību ir Eiropas Savienības cilvēktiesību institūcija, kas sastāv no neatkarīgiem ekspertiem, kuri uzrauga problēmas, kas saistītas ar rasisma, ksenofobijas, antisemitisma un neiecietības jautājumiem dalībvalstīs, un kuras pienākums ir sagatavot pārskatus un rekomendācijas dalībvalstīm.⁴

¹ ANO Starptautiskā konvencija par jebkuras rasu diskriminācijas izskaušanu. Pieejams: <http://www.humanrights.lv/doc/vispaar/jebkdisk.htm> [aplūkots 2016. gada 21. maijā].

² Liholaja V. Kā atrast saprātīgu līdzsvaru. Jurista Vārds, 2005. 25. janvāris, Nr. 3.

³ ANO Starptautiskā konvencija par jebkuras rasu diskriminācijas izskaušanu. Pieejams: <http://www.humanrights.lv/doc/vispaar/jebkdisk.htm> [aplūkots 2017. gada 9. februārī].

⁴ Eiropas Savienības Padomes oficiālā mājas lapa. Pieejams: http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/default_en.asp [aplūkots 2017. gada 9. februārī].

Eiropas Komisijas pret rasismu un neiecietību rekomendācijās Nr. 7 „Par nacionālo likumdošanu rasisma un rasu diskriminācijas apkarošanai” ir noteikts, ka termins “rasisms” nozīmē „pārliecību, ka tāds iemesls kā rase, ādas krāsa, valoda, reliģija, pilsonība vai nacionālā vai etniskā izcelsme attaisno necieņu pret personu vai personu grupu, vai ideju par pārkumu pār personu vai personu grupu.”¹

Līdz ar to var secināt, ka arī šajās rekomendācijās, tā pat kā ANO Starptautiskā konvencijā par jebkuras rasu diskriminācijas izskaušanu, termins rasisms ir aplūkojam plašākā nozīmē, paredzot termina „rasisms” tvērumā arī citas pazīmes, ne tikai rasi.

Tāds pats viedoklis ir pausts Eiropas Drošības un sadarbības organizācijas apakšstruktūras Demokrātisko institūciju un cilvēktiesību biroja izdotajās praktiskajās vadlīnijās, kurās ir noteikts, ka tiesību aktos tādus terminus kā rase, etniskā piederība, nacionālā izcelsme un nacionalitāte kombinācija, ir jālieto, nodrošinot pēc iespējas plašāku tvērumu.²

Šajās pašās vadlīnijās ir norādīts uz plašāku termina tvērumu arī attiecībā uz reliģisko piederību. Vadlīnijās ir pausts ierosinājums, ka aizsardzība, balstoties uz reliģiskās piederības brīvību, ir jānodrošina arī tām personām, kuras neseko nevienai reliģijai un ir ateisti vai neticīgie. Līdz ar to termins „reliģija” iekļauj arī reliģiskās ticības neesamību.³

1.6. Eiropas Savienības pamattiesību harta

2009. gadā, spēkā stājoties Lisabonas līgumam, Eiropas Savienības pamattiesību harta kļuva par juridiski saistošu dokumentu Eiropas Savienības dalībvalstīm. Hartā ir vienkopus apkopotī Eiropas Savienības pilsoņiem piemērojamie vispārīgie principi, pamattiesības, kā arī ekonomiskās un sociālas tiesības, kas izriet no citiem Eiropas Savienības tiesību avotiem. Hartā ir atspoguļoti arī tie principi, kas izriet no Eiropas Savienības tiesas un Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūras.⁴ Hartas 11. panta pirmā daļa paredz, ka “ikvienai personai ir tiesības uz vārda brīvību. Šīs tiesības ietver uzskatu brīvību un brīvību saņemt un izplatīt informāciju vai idejas bez valsts iestāžu iejaukšanās un neatkarīgi no valstu robežām.”⁵ Harta neparedz speciālus kritērijus šīs brīvības ierobežojumiem, bet 52. panta pirmajā daļā norāda, ka visiem hartā atzīto brīvību ierobežojumiem ir jābūt noteiktiem tiesību aktos, kā arī, ievērojot

¹Eiropas Komisija pret rasismu un neiecietību. Vispārēji politiskā rekomendācija Nr. 7 Par nacionālo likumdošanu rasisma un rasu diskriminācijas apkarošanai. Strasbūra, 2003. 17. februāris. Pieejams: http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/activities/GPR/EN/Recommendation_N7/REC7-2003-8-LVA.pdf [aplūkots 2017. gada 9. februārī].

²Hate Crime Laws. A Practical Guide. OSCE/ODIHR, 2009. 57. lpp. Pieejams: <http://www.osce.org/odihr/36426> [aplūkots 2017. gada 9. februārī].

³Turpat, 43. lpp.

⁴Eiropas Savienības pamattiesību harta. Kopsavilkums. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/?uri=URISERV%3A133501> [aplūkots 2016. gada 25. aprīlī].

⁵Eiropas Savienības pamattiesību harta. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/?uri=CELEX%3A12012P%2FTXT> [aplūkots 2016. gada 9. maijā].

proporcionalitātes principu, ierobežojumus drīkst uzlikt tikai tad, ja tie ir nepieciešami un atbilst vispārējas nozīmes mērķiem, ko atzinusi Eiropas Savienība, vai vajadzībai aizsargāt citu personu tiesības un brīvības.¹ Līdz ar to, atšķirībā no Vispārējās cilvēktiesību deklarācijas, pamattiesību harta paredz tiešu norādi uz samērīguma principa ievērošanas nepieciešamību, nosakot cilvēktiesību ierobežojumus.²

1.7. Eiropas Savienības Padomes Pamatlēmums Par krimināltiesību izmantošanu cīņā pret noteiktiem rasisma un ksenofobijas veidiem un izpausmēm

2008. gada 28. novembrī Eiropas Savienības Padome pēc vairāku gadu ilgām diskusijām dalībvalstu starpā³ pieņēma pamatlēmumu, kura mērķis bija definēt vienotu attieksmi pret ksenofobiju un rasismu, nodrošinot, ka vienu un to pašu darbību visās Eiropas Savienības dalībvalstīs uzskata par noziedzīgu nodarījumu un ka personām, kas ir atbildīgas par šādu noziedzīgu nodarījumu izdarīšanu, ir paredzētas efektīvas, samērīgas un preventīvas sankcijas.

Pamatlēmums uzliek par pienākumu veikt vajadzīgos pasākumus, lai nodrošinātu kriminālsodu personām par tīšu publisku aicinājumu paušanu uz vardarbību vai naidu, kas vērsts pret personām, ko raksturo rase, ādas krāsa, reliģija, izcelsme, nacionālā vai etniskā piederība, kā arī tīšu „[...]genocīda noziegumu, noziegumu pret cilvēci un kara noziegumu publiska attaisnošana, noliegšana vai rupja banalizēšana, vēršoties pret personu grupu vai šādas grupas locekli, ko raksturo saistībā ar rasi, ādas krāsu, reliģiju, izcelsmi, nacionālo vai etnisko piederību, ja darbība ir veikta tā, lai izraisītu vardarbību vai naidu pret attiecīgo personu grupu vai šādas grupas locekli.”⁴

Šajā pamatlēmumā Eiropas Savienības Padome naidu ir definējusi kā naidu pret rases, ādas krāsas, reliģijas, izcelsmes, nacionālās vai etniskās piederības dēļ. Tai pat laikā augstākminētajā pamatlēmumā ir minēts, ka Eiropas Savienības dalībvalstīm ir tiesības paplašināt augstāk minēto uzskaitījumu un paredzēt sodu arī par noziedzīgiem nodarījumiem, kas vērsti pret personām pamatojoties uz to sociālo statusu vai politisko pārliecību.

¹ Eiropas Savienības pamattiesību harta. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/?uri=CELEX%3A12012P%2FTXT> [aplūkots 2016. gada 9. maijā].

² Kučs A. 100. Ikvienam ir tiesības uz vārda brīvību, kas ietver tiesības brīvi iegūt, paturēt un izplatīt informāciju, paust savus uzskatus. Cenzūra ir aizliegta. Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa Cilvēka pamattiesības. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011, 348. lpp.

³ Kučs A. Eiropas Savienības Padomes Pamatlēmums par krimināltiesību izmantošanu cīņā pret noteiktiem rasisma un ksenofobijas veidiem un tā ieviešana Latvijas tiesību aktos. Latvijas Universitātes žurnāls „Juridiskā zinātne” Nr. 3. Rīga: Latvijas Universitāte, 2012, 152. lpp.

⁴ Eiropas Savienības Padomes Pamatlēmums Nr. 2008/913/TI par krimināltiesību izmantošanu cīņā pret noteiktiem rasisma un ksenofobijas veidiem un izpausmēm. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/?uri=CELEX%3A32008F0913> [aplūkots 2016. gada 3. jūnijā].

Lai izpildītu pamatlēmumā izvirzītās prasības un to ieviestu Latvijas Republikas tiesību sistēmā, Krimināllikums tika papildināts ar 74.¹ pantu par genocīda, nozieguma pret cilvēci, nozieguma pret mieru un kara nozieguma attaisnošanu.

1.8. Secinājumi

Personas tiesības brīvi paust savus uzskatus ir nostiprinātas vairākos starptautiskos un Eiropas Savienības tiesību aktos, uzsverot šīs brīvības būtiskumu un padarot vārda brīvību par vienu no katra cilvēka pamatbrīvībām un demokrātiskas valsts pamatelementiem. Tai pat laikā likumdevēji ir uzsvēruši, ka tiesības brīvi paust savus uzskatus arī uzliek īpašus pienākumus un atbildību, kas ir atzīts gan Eiropas Cilvēktiesību konvencijā, ANO Starptautiskajā paktā par pilsoņu un politiskajām tiesībām un citos starptautiskajos tiesību aktos. Šī īpašā atbildība izriet no tā, ka, izmantojot savas tiesības brīvi izteikties, ir viegli pārkāpt pārējo cilvēku pamattiesības, kas tieši tāpat kā tiesības uz brīvu uzskatu paušanu ir iekļautas šajos pašos tiesību avotos. Vārda brīvība ir viegli un ātri īstenojama, tai pat laikā tā var radīt nopietnas un tālejošas sekas gan cietušajai personai, pret kuru šie uzskati ir pausti, gan arī visai kopienai, kurai cietušais pieder, līdz ar to likumdevējs ir paredzējis ierobežojumus šai tiesībai, nosakot, ka tiesības uz vārda brīvību nevar būt absolūtas.

Starptautiskajos tiesību aktos un vadlīnijās arī ir vērojama tendence definēt terminus, kas saistīti ar naida runas un naida noziegumu identificēšanu, piemēram, rase, etniskā, nacionālā un reliģiskā piederība, pēc iespējas plašāk, nosakot, piemēram, ka terminā „rase” būtu iekļaujamas arī tādas personas pazīmes kā etniskā un nacionālā piederība un ka termins “reliģiskā piederība” sevī iekļauj arī nepiederēšanu nevienai reliģiskajai konfesijai, nodrošinot to, ka kāda persona netiek izslēgta no aizsargājamo personu loka tikai sašaurinātu terminu lietošanas dēļ.

2.LATVIJAS REPUBLIKAS TIESĪBU AVOTI

2.1.Latvijas Republikas Satversme

Galvenais Latvijas Republikas tiesību avots, kurā ir nostiprinātas personas tiesības uz vārda brīvību, vienlīdzīgu un cieņpilnu izturēšanos, ir Latvijas Republikas Satversme.¹ Gan Satversmē, gan starptautiskajos līgumos noteiktās pamattiesības ir iedalāmas divās grupās – relatīvajās un absolūtajās pamattiesībās. Atšķirībā no relatīvajām tiesībām absolūtās pamattiesības ir tās, kuras valsts nedrīkst ierobežot. Šajā absolūto pamattiesību grupā ietilpst, piemēram, personas domu, viedokļa, apziņas un reliģijas brīvība, bet tikai tiktāl, ciktāl tā attiecas uz personas iekšējo lauku, t.i., prātu jeb apziņu un netiek izpausts uz āru.² Šāds iedalījums ir uzskatāms par pilnīgi saprotamu un loģisku, jo neviens nevar nokontrolēt citas personas iekšējos uzskatus un domas, līdz ar to arī ierobežojumi nebūtu iespējami, jo trūktu to kontroles mehānisma. Tomēr, tiklīdz persona savu viedokli pauž uz āru, tādējādi to izsakot citām personām, personiskā viedokļa paudēja tiesības to darīt var tikt ierobežotas un tās vairs nav absolūtas, bet gan ir relatīvās tiesības.

Satversmes 100. pants nosaka, ka “Ikvienam ir tiesības uz vārda brīvību, kas ietver tiesības brīvi iegūt, paturēt un izplatīt informāciju, paust savus uzskatus. Cenzūra ir aizliegta.” Tomēr, kā jau augstāk minēts, šādas personas izpausmes ir ierobežojamas, kas ir noteikts gan starptautiskajos tiesību aktos, gan arī Satversmē. Jāņem vērā, ka šajā pantā minētais termins “vārda brīvība” ir tulkojams plašāk un tas sevī ietver arī citus izteiksmes veidus, ne tikai verbālus.³ Tas ir apstiprināts arī Satversmes tiesas praksē, kur tiesa ir atzinusi, ka “vārda brīvības publiskais aspekts attiecas uz ikviena tiesībām brīvi saņemt informāciju un paust savus uzskatus jebkādā veidā – mutvārdos, rakstveidā, vizuāli, ar māksliniecisku izteiksmes līdzekļu palīdzību u.tml.”⁴

¹ Latvijas Republikas Satversme: Latvijas Republikas likums. Latvijas Vēstnesis, 1993. 1. jūlijs, Nr. 43.

² Rudevskis J. 89. Valsts atzīst un aizsargā cilvēka pamattiesības saskaņā ar šo Satversmi, likumiem un Latvijai saistošiem starptautiskajiem līgumiem. Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa Cilvēka pamattiesības. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011, 47. lpp.

³ Kučs A. 100. Ikvienam ir tiesības uz vārda brīvību, kas ietver tiesības brīvi iegūt, paturēt un izplatīt informāciju, paust savus uzskatus. Cenzūra ir aizliegta. Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa Cilvēka pamattiesības. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011, 343. lpp.

⁴ „Par Radio un televīzijas likuma 19.panta piektās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 89., 91., 100. un 114.pantam, Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 10.pantam un 14.pantam saistībā ar 10. pantu un Starptautiskā pakta par pilsoņu un politiskajām tiesībām 19. un 27.pantam”: Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2003. gada 5. jūnija spriedums lietā Nr. 2003-02-0106. Latvijas Vēstnesis, 2003. 6. jūnijs, Nr. 85.

Satversmes 116. pants paredz, ka personas tiesības uz vārda brīvību var ierobežot, ja:

1. Tas ir paredzēts likumā;
2. Ja tas ir nepieciešams, lai aizsargātu citu cilvēku tiesības, demokrātisko valsts iekārtu, sabiedrības drošību, labklājību un tikumību (legitīms mērķis).

Papildus jāmin arī Satversmes 89. un 91. pants, kas paredz, ka valsts atzīst un aizsargā cilvēka pamattiesības saskaņā ar Satversmi, likumiem un Latvijai saistošiem starptautiskajiem līgumiem, kā arī, ka cilvēka tiesības tiek īstenotas bez jebkādas diskriminācijas, tādējādi diskriminācija Latvijā ir aizliegta. Šīs normas kalpo par pamatu valsts pienākumam ierobežot vārda brīvības izpausmes, kas ir naidu kurinošas – balstītas uz rasu vai nacionālo diskrimināciju.¹

Ņemot vērā augstāk minēto, lai vārda brīvība tiktu ierobežota, pirmkārt, tam ir jābūt noteiktam likumā. Neskaitot pašu Satversmi, šāds ierobežojums šobrīd ir paredzēts vairākos Latvijas Republikā spēkā esošos likumos, kuri turpmāk tiks aplūkoti.

2.2.Krimināllikums

Viens no Latvijas Republikas likumiem, kurā ir ietverti ierobežojumi tiesībām uz vārda brīvības izmantošanu, ir Krimināllikums. Attiecībā uz naida noziegumiem un naida runu Krimināllikuma 78.pants paredz, ka kriminālsodāma ir persona par darbību, kas vērsta uz nacionālā, etniskā, rasu vai reliģiskā naida vai nesaticības izraisīšanu.² Šis pants ir iedalīts trīs daļās, kur panta pirmā daļa paredz mazāk smagu noziegumu, panta otrā daļa – smagu noziegumu, panta trešā daļa – sevišķi smagu noziegumu.

Kā jau iepriekš minēts, lai ieviestu Eiropas Savienības Padomes Pamatlēmumu „Par krimināltiesību izmantošanu cīņā pret noteiktiem rasisma un ksenofobijas veidiem un izpausmēm”, Krimināllikumā tika ieviests 74.¹ pants, nosakot, ka par kriminālsodāmu ir atzīstama genocīda, nozieguma pret cilvēci, nozieguma pret mieru vai kara noziegumu, tai skaitā PSRS vai nacistiskās Vācijas īstenoto augstāk minēto noziegumu pret Latvijas Republiku un tās iedzīvotājiem publiska slavināšana, noliegšana, attaisnošana vai rupju noniecināšana.

Saskaņā ar abiem augstāk minētajiem Krimināllikuma pantiem personas ir kriminālsodāmas arī neskatoties uz to, ka tās šķietami ir izmantojušas savu vārda brīvību, lai brīvi paustu savu viedokli, idejas vai jau pastāvošas vēsturiskas teorijas.

¹ Kučs A. Vārda brīvības robežas: goda un cieņas aizsardzība, naida kurināšana. Sabiedriskās politikas centrs PROVIDUS. Nordik, 2004, 64. lpp.

² Krimināllikums: Latvijas Republikas likums. Latvijas Vēstnesis, 1998. 8. jūlijs, Nr. 199/200.

2.3.Citi likumi

Papildus Krimināllikumam ir arī citi likumi, kas Latvijas Republikā paredz ierobežojumus personu tiesībām uz vārda brīvību. Likums "Par presi un citiem masu informācijas līdzekļiem" 1. pantā nosaka preses brīvības principu: "Latvijas Republikā jebkurai personai, jebkurām personu grupām, valsts iestāžu un visu veidu uzņēmumu un organizāciju institūcijām ir tiesības brīvi paust savus uzskatus un viedokļus, izplatīt paziņojumus presē un citos masu informācijas līdzekļos", savukārt 7. pantā paredz aizliegumu publicēt informāciju, kas aicina uz vardarbību, propagandē karu, cietsirdību, rasu, nacionālo vai reliģisko pārkumu un neiecietību, kūda uz citu noziegumu izdarīšanu.¹

Tieslietu Ministrijas ziņojumā "Informatīvais ziņojums par tiesisko regulējumu attiecībā uz atbildību par nacionālā vai etniskā naida izraisīšanu, aicinājumu likvidēt valstisko neatkarību vai graut teritoriālo vienotību un valsts simbolu zaimošanu" kā viena no problēmām ir minēts fakts, ka „šobrīd interneta vietņu kā masu informācijas līdzekļu reģistrēšana ir tās īpašnieka brīva izvēle, un nepastāv mehānisms interneta vietnes, kas faktiski darbojas kā masu informācijas līdzeklis, pielīdzināšanai šādam statusam”², tomēr šo apgalvojumu ir nepieciešams aktualizēt, pieminot 2012. gada 17. oktobra Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta spriedumu.

Augstāk minētais spriedums paredz, ka interneta mediji, kuru darbība atbilst šā likuma 4. pantā noteiktajam darbības veidam, ir uzskatāms par masu informācijas līdzekli, pat ja likuma "Par presi un citiem masu informācijas līdzekļiem" 2. pantā interneta mediji nav definēti kā masu informācijas līdzekļi un pat ja attiecīgās mājas lapas īpašnieki to nav reģistrējuši kā masu informācijas līdzekli. Tas ir pamatots ar to, ka šā likuma 2. pants, kas definē presi un citus masu informācijas līdzekļus, iztulkojams pēc tā jēgas. Augstākā tiesa, atsaucoties uz pēdējā desmitgadē notikušo straujo interneta un elektronisko tehnoloģiju attīstību, secinājusi, ka likuma „Par presi un citiem masu informācijas līdzekļiem” 2. pantā noteikto masu informācijas līdzekļu uzskaitījumu nav pamata uzskatīt par izsmelošu. Minētā likuma normas saskaņā ar likuma mērķi ir attiecināmas uz visiem masu informācijas līdzekļiem, tajā skaitā, tiem, kas darbojas interneta vidē, ja ir konstatējams, ka to darbība atbilst šā likuma 4. pantā noteiktajam darbības veidam. Savukārt apstāklis, ka interneta portāls nav reģistrēts kā masu informācijas

¹ Par presi un citiem masu informācijas līdzekļiem: Latvijas Republikas likums. Ziņotājs, 1991. 14. februāris, Nr. 5.

²Informatīvais ziņojums par tiesisko regulējumu attiecībā uz atbildību par nacionālā vai etniskā naida izraisīšanu, aicinājumu likvidēt valstisko neatkarību vai graut teritoriālo vienotību un valsts simbolu zaimošanu. Tieslietu Ministrija, 24. lpp. 2014. 27. janvāris. Pieejams: <http://cilvektiesibas.org.lv/lv/database/informativais-zinojums-par-tiesisko-regulejumu-att-411/> [aplūkots 2017. gada 28. februārī].

līdzeklis atbilstoši minētā likuma 9. panta noteikumiem, nevar būt par iemeslu, lai sabiedrības interesēs neattiecinātu nekādus ierobežojumus.¹ Līdz ar to ir secināms, ka fakts, ka īpašnieks nav reģistrējis savu interneta vietni kā masu informācijas līdzekli, bet faktiski tas veic likumā “Par presi un citiem masu informācijas līdzekļiem” noteiktās darbības, nenozīmē, ka tas var neievērot šajā likumā uzliktos pienākumus, tai skaitā aizliegumu publicēt informāciju, kas mudina rasu, nacionālo vai reliģisko pārkāpumu un neiecietību.

Pievēršoties citiem Latvijas Republikas likumiem, arī Elektronisko plašsaziņas līdzekļu likuma 26. pantā ir iekļauta prasība, ka elektronisko plašsaziņas līdzekļu programmās un raidījumos nedrīkst ietvert mudinājumu uz naida kurināšanu vai aicinājumu diskriminēt kādu personu vai personu grupu dzimuma, rases vai etniskās izcelsmes, valstspiederības, reliģiskās piederības vai pārliecības, invaliditātes, vecuma vai citu apstākļu dēļ.²

Reklāmas likuma 4. panta otrajā daļā noteikts aizliegums reklāmā paust diskrimināciju pret cilvēku viņa rases, ādas krāsas, dzimuma, vecuma, reliģiskās, politiskās vai citas pārliecības, nacionālās vai sociālās izcelšanās, mantiskā stāvokļa vai citu apstākļu dēļ.³

Likums „Par sapulcēm, gājieniem un piketiem” paredz, ka sapulču, gājienu un piketu laikā aizliegts sludināt vardarbību, nacionālo un rasu naidu, klaju nacisma, fašisma vai komunisma ideoloģiju, veikt kara propagandu, kā arī slavēt vai aicināt izdarīt noziedzīgus nodarījumus un citus likumpārkāpumus, kas noteikts šā likuma 10. panta otrajā daļā.⁴

Vēl viens likums, kas paredz ierobežojumus publisku pasākumu laikā, ir „Publisku izklaides un svētku pasākumu drošības likums”, kura 4.¹ panta pirmajā daļā ir noteikts, ka publiska pasākuma norises laikā ir aizliegts sludināt vardarbību un naidu, aicināt izdarīt noziedzīgus nodarījumus un citus likumpārkāpumus.⁵

Sodu par abu augstāk minēto likumu normu pārkāpšanu nosaka Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodekss, kura 174.³ pantā ir paredzēta administratīvā atbildība par sapulču, gājienu un piketu, kā arī publisko izklaides un svētku pasākumu noteiktās organizēšanas un norises kārtības pārkāpšanu.⁶

Kā jau augstāk norādīts, Satversmes 116. pants paredz, ka personas tiesības uz vārda brīvību var ierobežot, ja izpildījušies divi likumā noteiktie pamatkritēriji. Latvijas Republikas Satversmes 116. panta pirmais kritērijs ir uzskatāms par izpildījušos, ja tiesības uz vārda brīvību

¹ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2012.gada 17. oktobra spriedums lietā Nr. SKC-637/2012.

² Elektronisko plašsaziņas līdzekļu likums: Latvijas Republikas likums. Latvijas Vēstnesis, 2010. 28. jūlijs, Nr. 118.

³ Reklāmas likums: Latvijas Republikas likums. Ziņotājs, 2000. 10. februāris, Nr. 3.

⁴ Par sapulcēm, gājieniem un piketiem: Latvijas Republikas likums. Ziņotājs, 1997. 27. februāris, Nr. 4.

⁵ Publisku izklaides un svētku pasākumu drošības likums: Latvijas Republikas likums. Latvijas Vēstnesis, 2005. 6. jūlijs, Nr. 104.

⁶ Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodekss: Latvijas Republikas likums. Ziņotājs, 1984. 20. decembris, Nr. 51.

ir ierobežotas likumā, piemēram, kā tas ir paredzēts Satversmes 91. pantā, Krimināllikuma 78. pantā un citās augstāk minētajās tiesību normās.

Satversmes 116. pantā paredzētais otrais kritērijs tiesību uz vārda brīvību ierobežošanai, t.i., ja tas ir nepieciešams, lai aizsargātu citu cilvēku tiesības, demokrātisko valsts iekārtu, sabiedrības drošību, labklājību un tikumību, tieši neparedz aizliegumu uz rasu un nacionālo naidu kurinošu vārdu brīvības izpausmēm kā leģitīmu mērķi vārda brīvības ierobežošanai. Tomēr jāņem vērā, ka naidu kurinoša runa var negatīvi ietekmēt sabiedrības drošību un citu cilvēku tiesības, it īpaši tās personas, pret kuru šī naida runa ir adresēta un attiecīgo kopienу, kuru cietusī persona pārstāv. Līdz ar to var uzskatīt, ka naidu kurinošas runas aizlieguma nepieciešamība sabiedrības satiecības un drošības nolūkos netieši ir noteikta Latvijas Republikas Satversmē kā leģitīms mērķis vārda brīvības ierobežošanai, pat ja tas nav tieši noteikts Satversmē, bet no Satversmes 116. panta tas likumsakarīgi izriet.

Tomēr, lai gan Satversmes 116. pantā ir noteikti divi kritēriji, kuriem jāizpildās, lai varētu ierobežot personu pamattiesības uz vārda brīvību, ar šiem diviem kritērijiem nepietiek, lai personas tiesības tiktu ierobežotas. Papildus šādās lietās, kur saduras personas tiesības uz vārda brīvību un citu personu tiesību aizskārums, jo tiek izplatīts naidu kurinošs viedoklis, kas balstīts uz šo personu etnisko, nacionālo, rasu vai reliģisko piederību, ir jāvērtē arī ierobežojuma samērīgums leģitīmajam mērķim.¹ Līdz ar to ir secināms, ka Satversme izvirza trīs kritērijus vārda brīvības ierobežošanai:

- 1) Vārda brīvības ierobežojumam jābūt noteiktam likumā;
- 2) Šim ierobežojumam jāatbilst leģitīmam mērķim, kuru ar šo ierobežojumu valsts vēlas sasniegt;
- 3) Ierobežojumam jāatbilst samērīguma principam.²

Lai analizētu, vai vārda brīvības ierobežojums ir noteikts samērīgi, Latvijas Republikas tiesas ņem vērā tos pašus pamatkritērijus, kurus samērīgu principa ievērošanas izvērtēšanai ir noteikusi Eiropas Cilvēktiesību tiesa, un attiecīgi vērtē:

- a) Naidīgā izteikuma saturu un tā radīto aizskāruma pakāpi;
- b) Autora mērķi;
- c) Kontekstu, kādā attiecīgie izteikumi ir tikuši pausti;
- d) Izteikumu sabiedrisko nozīmīgumu

¹ Kučs A. Vārda brīvības robežas: goda un cieņas aizskaršana, naida kurināšana. Sabiedriskās politikas centrs PROVIDUS. Nordik, 2004, 65. lpp.

² Tiesu prakse krimināllietās par nacionālā, etniskā un rasu naida izraisīšanu. Latvijas Republikas Augstākā tiesa. Rīgā, 2012, 24. lpp.

e) Citus apstākļus, kas ir būtiski individuālajā situācijā.¹

Tāgad gadījumā, ja persona būs publiski paudusi naidu kurinošu izteikumu par, piemēram, personu ar citu etnisko piederību un apgalvos, ka ar šo komentāru izteikšanu ir izmantojusi savas tiesības uz vārda brīvību un tiesībām brīvi paust savu personīgo viedokli, tad tiesas kompetencē būs rūpīgi izvērtēt augstāk minētos apstākļus, lai saprastu, vai personas tiesības uz vārdu brīvību konkrētajā gadījumā būtu samērīgi ierobežot, jo pirmie divi kritēriji, lai personas pamattiesības tiktu ierobežotas – ierobežojuma noteikšana likumā un tā leģitīmais mērķis – ir izpildījušies un atzīstami kā nostiprinājušies Latvijas Republikas tiesiskajā regulējumā un tiesu praksē.

Tomēr, kā izriet no tiesu prakses, neskatoties uz augstāk minēto piemēru, var būt arī situācijas, kad samērīgums tiesā vērtēts netiek. Tas ir gadījumos, kad aizskārums pakāpe ir izteikta un acīmredzama, kā rezultātā šīs personas izteikumi nemaz nav vērtējami kā vārda un uzskatu brīvības paušana.²

¹ Tiesu prakse krimināllietās par nacionālā, etniskā un rasu naida izraisīšanu. Latvijas Republikas Augstākā tiesa. Rīgā, 2012, 24. lpp.

² Turpat, 21. lpp.

3. KRIMINĀLLIKUMA 78. PANTA VĒSTURISKĀ ATTĪSTĪBA

Kopš Krimināllikuma spēkā stāšanās 1999. gada 1. aprīlī, Krimināllikuma 78. pants ir grozīts trīs reizes. Sākotnējā Krimināllikuma 78. panta redakcija paredzēja kriminālatbildību par apzinātu nacionālā vai rasu naida vai nesaticības izraisīšanu, kā arī par apzinātu personas ekonomisko, politisko vai sociālo tiesību tiešu vai netiešu ierobežošanu vai tiešu vai netiešu priekšrocību radīšanu personai atkarībā no tās rases vai nacionālās piederības.

2007. gada 19. jūlijā stājās spēkā grozījumi¹, kas no 78. panta dispozīcijas izslēdza kriminālatbildību par apzinātu personas ekonomisko, politisko vai sociālo tiesību ierobežošanu vai priekšrocību radīšanu personai atkarībā no tās rases vai nacionālās piederības. Kā arī šie Krimināllikuma grozījumi 78. panta otrajai daļai pievienoja papildus apstākli, ja pirmajā daļā uzskaitītie nodarījumi izdarīti izmantojot automatizētu datu apstrādes sistēmu. Ņemot vērā tehnoloģiju attīstību un sabiedrības ieradumus, izmantojot interneta portālus un tur paužot savus viedokļus publiski pieejamu komentāru veidā, šādu grozījumu paredzēšana atzīstama par īpaši būtisku, jo šādā veidā paustie uzskati sasniedz plašu personu loku, kura apmēri nav nosakāmi, par ko būtu jāparedz striktākas sankcijas.

Nākamie grozījumi bija 2013. gada 1. aprīlī², kas papildināja Krimināllikuma 78. panta otrās daļas sankciju uzskaitījumu ar probācijas uzraudzību.

Pēdējie grozījumi Krimināllikuma 78. pantā stājās spēkā 2014. gada 29. oktobrī, kad no tā dispozīcijas tika izdzēsts vārds “apzināti”, kā arī tika izdalīta panta otrā un trešā daļa, mainot tā izkārtojumu.³ Autore nepiekrīt Latvijas Republikas tiesībsarga pētījumā “Naida runas un naida noziegumu atpazīšanas un izmeklēšanas prakses problēmaspekti Latvijas Republikā” izteiktajam, ka “likumdevēja vēlme izslēgt no panta pirmās daļas vārdu "apzināti" tiek skaidrota ar nepieciešamību panākt, ka pantā minētos pārkāpumus ir iespējams izdarīt aiz neuzmanības.”⁴

¹ Grozījumi Krimināllikumā: Latvijas Republikas likums. Latvijas Vēstnesis, 2007. 5.jūlijs, Nr. 107.

² Grozījumi Krimināllikumā: Latvijas Republikas likums. Latvijas Vēstnesis, 2013. 27.marts, Nr. 61.

³ **Krimināllikuma 78.pants. Nacionālā, etniskā un rasu naida izraisīšana**

(1) Par darbību, kas vērsta uz nacionālā, etniskā, rasu vai reliģiskā naida vai nesaticības izraisīšanu, — soda ar brīvības atņemšanu uz laiku līdz trim gadiem vai ar īslaicīgu brīvības atņemšanu, vai ar piespiedu darbu, vai ar naudas sodu.

(2) Par tādu pašu darbību, ja to izdarījusi personu grupa vai valsts amatpersona, vai uzņēmuma (uzņēmējsabiedrības) vai organizācijas atbildīgs darbinieks vai ja tā izdarīta, izmantojot automatizētu datu apstrādes sistēmu, —

soda ar brīvības atņemšanu uz laiku līdz pieciem gadiem vai ar īslaicīgu brīvības atņemšanu, vai ar piespiedu darbu, vai ar naudas sodu.

(3) Par šā panta pirmajā daļā paredzēto darbību, ja tā saistīta ar vardarbību vai draudiem vai ja to izdarījusi organizēta grupa, —

soda ar brīvības atņemšanu uz laiku līdz desmit gadiem un ar probācijas uzraudzību uz laiku līdz trim gadiem vai bez tās.

⁴ Ambrasa I. “Naida runas un naida noziegumu atpazīšanas un izmeklēšanas prakses problēmaspekti Latvijas Republikā”. Latvijas Republikas Tiesībsarga Birojs. Pētījums, Rīga, 2016.gada augusts, 38. lpp.

Tieši pretēji, kā norādīts attiecīgajā Saeimas stenogrammā, A.Judins ir īpaši uzsvēris, ka vārda “apzināti” izslēgšana no Krimināllikuma 78. panta nenozīmē, ka šajā pantā paredzētos noziedzīgos nodarījumus būs iespējams izdarīt aiz neuzmanības.¹

Šī brīža spēkā esošajā Krimināllikuma 78. panta redakcijā ir iekļautas trīs daļas. Panta pirmā daļa paredz mazāk smagu noziegumu; panta otrā daļa aptver smagu noziegumu, ja darbību, kas vērsta uz nacionālā, etniskā, rasu vai reliģiskā naida vai nesaticības izraisīšanu, izdarījusi:

- personu grupa,
- valsts amatpersona,
- uzņēmuma vai organizācijas atbildīgs darbinieks,
- persona, izmantojot automatizētu datu apstrādes sistēmu.

Krimināllikuma 78. panta trešā daļa paredz sevišķi smagu noziegumu, kas izdarīts, ja persona, izdarot Krimināllikuma 78. panta pirmajā daļā paredzēto darbību, izmanto:

- vardarbību
- draudus
- vai arī ja to izdarījusi organizēta grupa.

Lai pievērstos šā panta piemērošanas problemātisko aspektu analizēšanai, ir jāveic Krimināllikuma 78. pantā ietvertā noziedzīgā nodarījuma sastāva analīze, sīkāk aplūkojot tā objektu, objektīvo pusi, subjektu un subjektīvo pusi.

¹ Latvijas Republikas Saeimas 2014. gada 21. augusta sēdes stenogramma. Pieejama: <http://titania.saeima.lv/LIVS11/saeimalivs11.nsf/0/C6BEAB3CA1FF0C36C2257D400031E0BD?OpenDocument> [aplūkots 2017.gada 8. februārī].

4. KRIMINĀLLIKUMA 78. PANTĀ IETVERTĀ NOZIEDZĪGĀ NODARĪJUMA SASTĀVA ANALĪZE

Saskaņā ar Krimināllikumu Latvijas Republikā “pie kriminālatbildības saucama un sodāma ir tikai tāda persona, kura ir vainīga noziedzīga nodarījuma izdarīšanā, tas ir, kura ar nodomu (tīši) vai aiz neuzmanības izdarījusi šajā likumā paredzētu nodarījumu, kam ir visas noziedzīga nodarījuma sastāva pazīmes.”¹

Noziedzīgā nodarījuma sastāvs ir objektīvo un subjektīvo pazīmju kopums, kas ir noteikts Krimināllikuma Vispārējās un Sevišķās daļas normās, un šis sastāvs ir nepieciešams, lai raksturotu noteikta veida noziedzīgu nodarījumu. Persona ir saucama pie kriminālatbildības tikai tad, ja personas nodarījums atbilst noteiktam noziedzīgā nodarījuma sastāvam.²

Par noziedzīgā nodarījuma sastāvu krimināltiesību teorijā tiek atzīts “krimināllikumā paredzēto visu objektīvo un subjektīvo pazīmju kopums”³ un noziedzīgā nodarījuma sastāva teorētiskai analīzei tiek izdalīti četri sastāva elementi – noziedzīgā nodarījuma objekts, objektīvā puse, subjekts un subjektīvā puse.⁴

Turpmāk sīkāk tiks aplūkots katrs no Krimināllikuma 78. pantā paredzētā noziedzīgā nodarījuma sastāva elementiem, sākot ar noziedzīgā nodarījuma objektu, kā arī tiks apzināta problemātika attiecībā uz tā institucionālo piekritību un meklētas iespējas šo problēmu risināšanai.

4.1. Noziedzīgā nodarījuma objekts

Personai aizskarot citas personas likumiskās intereses, kā rezultātā rodas krimināllikumā aizsargātu un sodāmu interešu aizskārums, šīs aizskartās personas intereses ir apdraudējuma objekts – noziedzīgā nodarījuma objekts. Līdz ar to noziedzīgā nodarījuma objektu var definēt kā ar Krimināllikumu aizsargātās intereses krimināltiesiskā nozīmē.⁵ Noziedzīgā nodarījuma objektu var izdalīt trīs kategorijās – vispārējais, grupas un tiešais noziedzīgā nodarījuma objekts.

¹ Krimināllikums: Latvijas Republikas likums. Latvijas Vēstnesis, 1998. 8. jūlijs, Nr. 199/200.

² Krastiņš U., Liholaja V. Krimināllikuma komentāri. Pirmā daļa (I-VIII¹ nodaļa). Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2015, 16. lpp.

³ Krastiņš U. Noziedzīga nodarījums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2000, 10. lpp.

⁴ Krastiņš U. Noziedzīga nodarījuma sastāvs un nodarījuma kvalifikācija. Teorētiskie aspekti. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2014, 30. lpp.

⁵ Turpat 55. lpp.

Vispārējais objekts ir visu interešu kopums, ko aizsargā Krimināllikums, līdz ar to tas ir kopīgs visiem nodarījumiem, kas par noziedzīgiem nodarījumiem ir atzīti Krimināllikumā.¹

Grupas objekts ir tādas pašas vai viena veida intereses, kuras apdraud viena noziedzīgu nodarījumu grupa.² Tā kā Krimināllikuma 78. pants ir ietverts Krimināllikuma sevišķās daļas IX nodaļā „Noziegumi pret cilvēci, mieru, kara noziegumi, genocīds”, tad kā grupas objekts šajā pantā ietvertajiem noziedzīgajiem nodarījumiem ir sabiedriskais miers un drošība.

Krimināllikuma 78. pantā ietvertā noziedzīgā nodarījuma tiešais objekts - intereses, kuras apdraud konkrētais noziedzīgais nodarījums³ - ir vienlīdzīguma principa ievērošana pret visām personām, neskatoties uz to nacionālo, etnisko, rasu vai reliģisko piederību.

Kā tas izriet no tiesu prakses, kā papildu tiešais objekts visbiežāk 78. pantā paredzētajiem noziedzīgajiem nodarījumiem ir aizskarto personu tiesības uz cieņu, drošību un psiholoģisko neaizskaramību, kā arī veselības aizsardzības intereses.⁴

Savukārt Drošības policija savā vēstulē Latvijas Republikas Tiesībsarga birojā ir norādījusi, ka Krimināllikuma 78. pantā ietvertā noziedzīgā nodarījuma tiešais objekts ir personas pamattiesības un pēc kaitīguma pakāpes šiem nodarījumiem ir līdzvērtīgs apdraudējuma apmērs, kāds ir tiem noziedzīgiem nodarījumiem, kas ir ietverti Krimināllikuma 150. pantā.⁵

Drošības policijas pieminētā atsauce uz Krimināllikuma 150. pantu (sociālā naida unnesaticības izraisīšana) un tā salīdzināšana ar Krimināllikuma 78. pantu ieskicē aktuālu problēmu, proti, Krimināllikuma 78. panta atrašanos Krimināllikuma sevišķās daļas IX nodaļā, kas ietekmē arī tajā ietvertā noziedzīgā nodarījuma izmeklēšanu un soda sankciju noteikšanu.

Kā norādījuši vairāki krimināltiesību un cilvēktiesību eksperti⁶, nav samērīga šī brīža situācija attiecībā uz soda sankcijām, kas paredzētas par Krimināllikuma 78. un 150. pantā ietvertajiem noziedzīgajiem nodarījumiem. Tā pat vērtējams ir jautājums par to, kādēļ abi augstāk minētie panti atrodas dažādās nodaļās, ja tajos ietverto noziedzīgo nodarījumu tiešie objekti sakrīt - personu pamattiesības, konkrētāk – vienlīdzīgas attieksmes ievērošana pret visiem cilvēkiem - un abu šo Krimināllikuma pantu pārkāpšanas gadījumā vainīgās personas darbības ir vērstas uz vienu un to pašu – naida un nesaticības radīšanu. Arī motīvs noziedzīgo

¹ Krastiņš U. Noziedzīga nodarījuma sastāvs un nodarījuma kvalifikācija. Teorētiskie aspekti. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2014, 60. lpp.

² Krastiņš. U., Liholaja V., Niedre A. Krimināltiesības. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 1999, 28. lpp.

³ Turpat.

⁴ Tiesu prakse krimināllietās par nacionālā, etniskā un rasu naida izraisīšanu. Latvijas Republikas Augstākā tiesa. Rīgā, 2012, 28. lpp.

⁵ Ambrasa I. “Naida runas un naida noziegumu atpazīšanas un izmeklēšanas prakses problēmaspekti Latvijas Republikā”. Latvijas Republikas Tiesībsarga Birojs. Pētījums, Rīga, 2016. gada augusts, 41. lpp.

⁶ Piemēram, Ēriks Treļs savā publikācijā „Teksta juridiskās ekspertīzes īpatnības lietās par naida izraisīšanu” ir norādījis, ka būtiska problēma ir KL 78. un 150. panta atšķirīgā institucionālā piekritība. Sarunas laikā šo pašu problēmu ir pieminējusi arī Latvijas Cilvēktiesību centra direktore Anhelita Kamenska.

nodarījumu izdarīšanai, kas paredzēti Krimināllikuma 78. un 150. panta visbiežāk ir vienādi – naids vai aizspriedumi, kas arī atšķir naida noziegumus no citiem noziedzīgu nodarījumu veidiem.¹

Neskatoties uz iepriekš uzskaitītajām abu šo pantu līdzībām, tie ir ietverti divās dažādās Krimināllikuma nodaļās un līdz ar to tos izmeklē dažādas izmeklēšanas iestādes.

Krimināllikuma 78. pants ir ietverts Krimināllikuma sevišķās daļas IX nodaļā “Noziegumi pret cilvēci, mieru, kara noziegumi, genocīds”. Saskaņā ar Kriminālprocesa likuma 387. panta otro daļu “Drošības policijas pilnvarotas amatpersonas izmeklē noziedzīgus nodarījumus, kas izdarīti valsts drošības jomā vai valsts drošības iestādēs, vai citus noziedzīgus nodarījumus savas kompetences ietvaros un gadījumos, kad izmeklēšanu uzdevis veikt ģenerālprokurors”², līdz ar to Krimināllikuma 78. pantā paredzēto noziedzīgo nodarījumu izmeklēšana ir Drošības policijas kompetencē.

Savukārt Krimināllikuma 150. pants ir ietverts Krimināllikuma sevišķās daļas XIV nodaļā “Noziedzīgi nodarījumi pret personas pamattiesībām un pamatbrīvībām”, līdz ar to šajā pantā paredzētā noziedzīgā nodarījuma - sociālā naida un nesaticības izraisīšanas izmeklēšana nav Drošības policijas kompetence, bet gan Valsts policijas kompetence.

Augstāk minētā situācija, kad tik saturiski līdzīgi noziedzīgi nodarījumi ir iekļauti dažādās Krimināllikuma sevišķās daļas nodaļās, praksē veido vairākas problēmas.

Pirmkārt, problēmas veidojas ar soda noteikšanu personām, kas izdarījušas noziedzīgus nodarījumus, kas iekļauti Krimināllikuma 78. vai Krimināllikuma 150. pantā. Kā jau iepriekš minēts, Krimināllikuma 78. panta pirmajā daļā ietvertais noziedzīgais nodarījums ir klasificēts kā mazāk smags noziegums, otrajā daļā – kā smags noziegums, bet panta trešajā daļā – kā sevišķi smags noziegums. Salīdzinājumam Krimināllikuma 150. panta pirmajā daļā ietvertais noziedzīgais nodarījums klasificēts kā kriminālpārkāpums, otrajā daļā – kā mazāk smags noziegums, bet panta trešajā daļā – kā smags noziegums. Kā savā publikācijā norādījis Ēriks Treļs, tas, ka par Krimināllikuma 78. pantā ietvērto darbību paredzētie sodi ir bargāki nekā par Krimināllikuma 150. pantā minēto darbību, rada absurdu situāciju. Proti, par darbību, kas vērsta uz etniskā naida vai nesaticības izraisīšanu internetā pret, piemēram, krievu tautības pārstāvjiem, bargākais no paredzētajiem sodiem saskaņā ar Krimināllikuma 78. pantu būs brīvības atņemšana uz laiku līdz pieciem gadiem, bet par līdzīga rakstura darbību pret

¹ Hate Crime Laws. A Practical Guide. OSCE/ODIHR, 2009. 16.-17. lpp. Pieejams: <http://www.osce.org/odihr/36426> [aplūkots 2017. gada 9. februārī].

² Kriminālprocesa likums: Latvijas Republikas likums. Latvijas Vēstnesis, 2005. 11. maijs, Nr. 74.

nepilsoņiem vai pret krievvalodīgajiem kā pret sociālo grupu, kas ietverta Krimināllikuma 150. pantā, – uz laiku līdz trim gadiem.¹

Respektīvi, šobrīd ir izveidojusies situācija, kad persona, pēc būtības cerot panākt vienu un to pašu rezultātu, piemēram, latviešu un krievu sanaidošānu, var piemeklēt tādas izteiksmes, lai tai piespriests potenciālais sods būtu mazāks. Komentārā rakstot “krievs”, personas sods būs smagāks, nekā rakstot “krievvalodīgais”. Būtiski, ka, publicējot šādu komentāru, izmantojot gan apzīmējumu “krievs”, gan “krievvalodīgais”, autora paustais vēstījums lasītāju acīs būtu ar vienu un to pašu nozīmi, attiecināts pret vieniem un tiem pašiem sabiedrības pārstāvjiem, tomēr Krimināllikuma izpratnē tie ir divi pilnīgi dažādi noziedzīgi nodarījumi, kurus izmeklētu dažādas izmeklēšanas iestādes, un arī sods tiktu noteikts atšķirīgi.

Tomēr, publicējot aizskarošu komentāru, lietot izteicienus par personu piederību noteiktai valodas grupai nevis etniskajai piederībai, nav vienīgais veids, kā naida runas autoram nodrošināties ar iespējami mazāku potenciālo soda mēru. Līdzīga situācija var izveidoties arī gadījumos, kad naidis vai nesaticība, publicējot komentārus internetā, tiks vērsta pret patvēruma meklētājiem, bēgļiem un personām ar alternatīvu statusu vai pret migrantiem, nenorādot šo personu nacionālo, etnisko, rasu vai reliģisko piederību. Kā norādījis Ēriks Treļs: “tas nozīmē, ka notiesātajām personām piešķirtie sodi atšķirsies atkarībā no tā, kā attiecīgā komentārā minētās grupas bija nosauktas. Piemēram, par interneta vidē ievietoto izteicienu “Visus bēgļus vajag iznīcināt!” draud sods līdz trīs gadiem, bet par izteicienu “Visus šos melnos bēgļus vajag iznīcināt!” vai “Visus šos musulmaņu bēgļus vajag iznīcināt!” – līdz pieciem gadiem.”²

Autore pievienojas Ērika Treļa paustajam viedoklim, nosaucot augstāk minēto situāciju par absurdu, ņemot vērā, ka šajos piemēros noziedzīgo nodarījumu raksturs un radītais kaitējums ir līdzīgs, tomēr soda sankcijas par šiem līdzīgajiem noziedzīgajiem nodarījumiem ir paredzētas atšķirīgas, līdz ar to ir atzīstams, ka likumdevējs nav ievērojis konsekvenci.

Skatot Krimināllikuma 78. un 150. pantā ietverto noziedzīgo nodarījumu līdzību attiecībā uz sodu noteikšanu, ir jāņem vērā arī Eiropas Savienības regulējums, kur Eiropas Savienības Pamattiesību hartas 21. pantā ir noteikts, ka “Aizliegta jebkāda veida diskriminācija, tostarp diskriminācija dzimuma, rases, ādas krāsas, etniskās vai sociālās izcelsmes, ģenētisko īpatnību, valodas, reliģijas vai pārliecības, politisko vai jebkuru citu uzskatu dēļ, diskriminācija saistībā ar piederību pie nacionālās minoritātes, diskriminācija īpašuma, izcelsmes, invaliditātes, vecuma vai dzimumorientācijas dēļ.”³ No šī Eiropas Savienības Pamattiesību

¹ Treļs Ē. Teksta juridiskās ekspertīzes īpatnības lietās par naida izraisīšanu. Rīgas Stradiņa universitātes Juridiskās fakultātes elektroniskais juridisko zinātnisko rakstu žurnāls Nr. 1. Rīga: Rīgas Stradiņa universitāte, 2016, 50. lpp.

² Turpat, 51. lpp.

³ Eiropas Savienības pamattiesību harta. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/?uri=CELEX%3A12012P%2FTXT> [aplūkots 2017. gada 5. aprīlī].

hartas panta izriet, ka Eiropas Savienības likumdevējs neparedz diskrimināciju, kas balstīta uz personu nacionālo, etnisko un reliģisko piederību un rasi, par kādā veidā smagāk sodāmu vai nodalāmu no diskriminācijas, kas balstīta uz personas dzimumu, vecumu, invaliditāti vai kādu citu pazīmi.

Tā pat arī Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija tādus diskriminācijas pamatus kā rase un reliģiskā piederība skata kopā ar diskrimināciju, kas balstīta uz personu dzimumu vai valodu, 14. pantā nosakot, ka “Šajā Konvencijā minēto tiesību un brīvību īstenošana ir nodrošināma bez jebkādas diskriminācijas, neatkarīgi no dzimuma, rases, ādas krāsas, valodas, ticības, politiskajiem vai citiem uzskatiem, valstiskās vai sociālās izcelsmes, piederības kādai nacionālajai minoritāti, mantiskā stāvokļa, dzimšanas vai jebkura cita stāvokļa.”¹

Līdz ar to, vērtējot Eiropas Savienības galvenos tiesību avotus, ir redzams, ka kāds atsevišķs diskriminācijas pamats netiek vērtēts kā sabiedrībai vai valsts drošībai bīstamāks nekā kāds cits. Jebkāda veida diskriminācija ir vērtējama kā vienlīdzības principa pārkāpums, kas demokrātiskā sabiedrībā nav pieļaujams.

Kā otru problēmu attiecībā uz Krimināllikuma 78. panta un 150. panta šī brīža izvietojumu dažādās Krimināllikuma sevišķās daļās nodaļās ir jāpiemin fakts, ka tos izmeklē divas dažādas izmeklēšanas iestādes. Ņemot vērā iepriekš uzskaitītās šo pantu līdzības, būtu pareizāk, ja abos šajos Krimināllikuma pantos ietvertos noziedzīgos nodarījumus izmeklētu viena iestāde, proti, Valsts policija vai Drošības policija. Tas ļautu lietderīgāk izmantot resursus, jo tad visi naida runas un naida noziegumu gadījumi tiktu izskatīti vienas iestādes ietvaros, nevis divās, kā tas ir pašreiz. Attiecībā uz Krimināllikuma 78. pantā iekļauto noziedzīgo nodarījumu izmeklēšanu ir vērojama problēma, ka, neskatoties uz tā institucionālo piekritību Drošības policijai, uz personu izsaukumiem sākumā visbiežāk reaģē Valsts policijas darbinieki, kas arī ir atbildīgi par noziedzīgo nodarījumu kvalifikāciju. Ja attiecīgais Valsts policijas darbinieks, kurš ir aizbraucis uz notikumu vietu, nav speciāli apmācīts naida noziegumu atpazīšanai, tas var nepareizi kvalificēt, piemēram, ar krāsas baloniņiem nopūstu sienu, uzskatot to par huligānismu vai svešas mantas bojāšanu un nepievēršot uzmanību teksta saturam, kas var liecināt jau par naida noziegumu. Prakses laikā vienā no Valsts policijas Rīgas reģiona iecirkņiem autore ir saskārusies ar inspektoru – izmeklētāju neorientēšanos naida noziegumu izmeklēšanā un šo noziedzīgo nodarījumu sastāva pazīmju konstatēšanā, attaisnojoties ar to, ka Krimināllikuma 78. panta izmeklēšana nav viņu kompetence. Protams, pēc sarunām ar atsevišķiem Valsts policijas darbiniekiem nevar spriest par Valsts policijas

¹ Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija: starptautisks dokuments daudzpusējs. Latvijas Vēstnesis, 1997. 13. jūnijs, Nr. 143/144.

spējām atpazīt naida noziegumus kopumā, tomēr var apgalvot, ka vienas izmeklēšanas iestādes ietvaros darbinieku apmācības un pieredzes apmaiņas koordinēšana būtu vieglāk un efektīvāk īstenojama.

Kā norādīts Augstākās tiesas spriedumu apkopojumā, ja izmeklēšanas iestāde sākotnēji nav atpazīnusi naida noziegumu un līdz ar to nav izmeklējusi iespējamus rasistiskos motīvus, tiesām vēlāk ir problēmas pierādīt personu vainu saskaņā ar Krimināllikuma 78. pantu.¹

Krimināltiesību eksperts Ēriks Treļs vienā no savām publikācijām ir aprakstījis šo iepriekš uzskaitīto problēmu iespējamo risinājumu. Viņa ieskatā būtu lietderīgi pārcelt Krimināllikuma 150. pantu, kas paredz atbildību par sociālā naida un nesaticības izraisīšanu, uz Krimināllikuma X nodaļu "Noziegumi pret valsti", lai tas nonāktu Drošības policijas institucionālā piekritībā tā pat, kā tas ir Krimināllikuma 78. panta gadījumā. Tādā veidā tiktu uzsvērts, ka sociālā naida un nesaticības izraisīšana ir apdraudējums valsts drošībai un dotu iespēju izmantot Drošības policijas pieredzi naida noziegumu izmeklēšanā un tās rīcībā esošos resursus.²

Lai gan iepriekš minētais atrisinātu problēmu attiecībā uz abos šajos pantos ietvērto noziedzīgo nodarījumu izmeklēšanas institucionālo piekritību, tomēr, autores prāt, piemērotāks risinājums būtu ietvert Krimināllikuma 78. un 150. pantu vienā nodaļā, lai tie atbilstu Krimināllikuma sistēmiskajam izkārtojumam, kārtojot pantus pēc to objekta.

Autore uzskata, ka Krimināllikuma 78. pants būtu pārceļams uz XIV nodaļu, kurā šobrīd ir Krimināllikuma 150. pants, ņemot vērā, ka XIV nodaļas grupas objekts ir personu pamatbrīvības un pamattiesības, kas sevī ietver arī vienlīdzīgu attieksmi pret visiem cilvēkiem, kas ir gan 78., gan 150. panta tiešais objekts. Tādā gadījumā abi šie panti būtu Valsts policijas kompetencē.

Lasot dažādu ekspertu viedokļus, kā galvenie argumenti pret šādu 78. panta pārceļšanu uz Krimināllikuma XIV nodaļu būtu minami divi. Pirmkārt, kā uzsvēris Ēriks Treļs, Drošības policijā strādā darbinieki, kas ir apmācīti, viņiem ir nepieciešamie resursi un pieredze naida runas un naida noziegumu izmeklēšanā.³ Otrkārt, dažādos materiālos par naida noziegumiem ir uzsvērts, ka tie ir uzskatāmi par īpaši bīstamu noziegumu veidu, kas ilgtermiņā var novest pie masu nekārtībām, nopietna sabiedrības drošības apdraudējuma un pat genocīda.⁴ Paredzot

¹ Tiesu prakse krimināllietās par nacionālā, etniskā un rasu naida izraisīšanu. Latvijas Republikas Augstākā tiesa, Rīgā, 2012, 13. lpp.

² Treļs Ē. Teksta juridiskās ekspertīzes īpatnības lietās par naida izraisīšanu. Rīgas Stradiņa universitātes Juridiskās fakultātes elektroniskais juridisko zinātnisko rakstu žurnāls Nr. 1. Rīga: Rīgas Stradiņa universitāte, 2016, 51. lpp.

³ Treļs Ē. Kriminālatbildības par sociālā naida un nesaticības izraisīšanu teorētiskās un praktiskās problēmas. Pieejams: http://www.trels.lv/publikacijas_16.html. [aplūkots 2017. gada 10. aprīlī].

⁴ Tiesu prakse krimināllietās par nacionālā, etniskā un rasu naida izraisīšanu. Latvijas Republikas Augstākā tiesa, Rīgā, 2012, 20. lpp.

atbildību par darbībām, kas vērstas uz naida un nesaticības veicināšanu etniskās, reliģiskās, nacionālās piederības un rases dēļ, Krimināllikuma IX nodaļā, sabiedrībai tiek atainota valsts nostāja, ka tas ir uzskatāms par īpaši bīstamu prettiesisku nodarījumu, kas tiks sodīts bargāk nekā citi tā tālejošo bīstamo seku dēļ.

Neskatoties uz to, ka abi šie augstāk minētie argumenti atsevišķiem jomas ekspertiem šķiet gana spēcīgi, lai Krimināllikuma 78. pantu atstātu Drošības policijas kompetencē IX vai X Krimināllikuma sevišķās daļas nodaļā, tomēr autores ieskatā tie ir atspēkojami, jo svarīgi ir ņemt vērā ne tikai teorētiskus pieņēmumus par Krimināllikuma 78. pantā iekļautā noziedzīgā nodarījuma izdarīšanas tālejošajām sekām, bet arī faktisko realitāti. Kā tas ir redzams no spriedumu analīzes, visbiežāk šie nodarījumi netiek veikti sistemātiski un organizēti, bet drīzāk ir atsevišķi gadījumi, kas izpaužas kā naida runa publicēta interneta komentāru veidā (statistika attiecībā uz reģistrēto noziedzīgo nodarījumu skaitu ir sīkāk analizēta maģistra darba 6. nodaļā). Pat ja teorētiski nacionālā, etniskā, rasu vai reliģiskā naida vai nesaticības izraisīšana ilgtermiņā var novest pie valsts drošības apdraudējuma, tomēr jāņem vērā, ka, izdarot noziedzīgo nodarījumu, kas paredzēts Krimināllikuma 78. pantā, primāri tiek aizskartas cietušā indivīda un grupas, kurai indivīds pieder, pamattiesības – tiesības uz vienlīdzīgu attieksmi, cieņu, drošību.

Būtiski, ka šim viedoklim pievienojas arī Drošības policija, kas ir atzinusi, ka “Krimināllikuma 78.pantā ietvertais noziedzīgais nodarījums nenoliedzami aizskar sabiedrības drošības un kārtības intereses, kā arī attiecīgo grupu pārstāvju pamattiesības, taču tieši neapdraud valsts drošību.”¹ Līdz ar to autores ieskatā ietvert Krimināllikuma 78. pantu Krimināllikuma sevišķās daļas IX nodaļā „Noziegumi pret cilvēci, mieru, kara noziegumi un genocīds” vai X nodaļā “Noziegumi pret valsti” ir nesamērīgi un šī panta izmeklēšana un piemērošana būtu vieglāka un efektīvāka, ja tas tiktu pārcelts uz Krimināllikuma sevišķās daļas XIV nodaļu.

4.2.Noziedzīgā nodarījuma objektīvā puse

Noziedzīga nodarījuma objektīvā puse ir “nodarījuma ārējās izpausmes pazīmju kopums, kas tiek realizēts kā prettiesiska uzvedība darbības vai bezdarbības veidā, un nodara kaitējumu ar Krimināllikumu aizsargātajām interesēm vai rada šāda kaitējuma nodarīšanas reālas

¹ Ambrasa I. “Naida runas un naida noziegumu atpazīšanas un izmeklēšanas prakses problēmaspekti Latvijas Republikā”. Latvijas Republikas Tiesībsarga Birojs. Pētījums, Rīga, 2016. gada augusts, 41. lpp.

briesmas.”¹ Krimināllikuma 78. panta objektīvā puse izpaužas kā aktīva darbība, kas vērsta uz nacionālā, etniskā, rasu vai reliģiskā naida un nesaticības izraisīšanu.²

Kā norādīts Latvijas Republikas valdības komentāros par Eiropas Padomes Eiropas Komisijas pret rasismu un neiecietību ceturto ziņojumu par Latviju, lai gan Krimināllikuma 78. panta dispozīcijā nav uzskaitītas darbības, kas potenciāli varētu radīt nacionālo, etnisko, rasu vai reliģisko naidu vai nesaticību, tomēr formulējums "darbību, kas apzināti vērsta uz" ietver visas iespējamās darbības ar konkrētu nolūku, tostarp arī tādas darbības kā materiālu izstrāde, izplatīšana, iegūšana, pārvadāšana, uzglabāšana, kuri izraisa naidu etnisku, rasistisku vai citu iemeslu dēļ. Latvija Republikas ieskatā konkrētu darbību uzskaitījums nenodrošina tiesību normu elastību, līdz ar to likumdevējs apzināti izvēlējies tādu formulējumu, lai izvairītos no situācijām, kad kāda darbība paliek ārpus uzskaitījuma.³

Šāds paskaidrojums ticis publicēts, atbildot uz Eiropas Padomes Eiropas Komisijas pret rasismu un neiecietību ceturtajā ziņojumā par Latviju izteikto apgalvojumu, ka Krimināllikuma 78. panta formulējums nav pietiekami plašs un šis pants neietver tādu priekšmetu izplatīšanu, izgatavošanu, iegādi, transportēšanu un glabāšanu, kas satur rasistiskas runas izpausmes, kas pārsniedz nacionāla, etniska vai rasu naida ierosināšanu ar tīšu nolūku.⁴ Lai gan pēc šīs atbildes sniegšanas Krimināllikuma 78. pantā ir veikti grozījumi, no tā dispozīcijas izdzēšot vārdu "apzināti", šis Latvijas Republikas skaidrojums nav zaudējis savu aktualitāti un joprojām ir vērtējams, jo šie grozījumi nav mainījuši Krimināllikuma 78. pantā paredzētā noziedzīgā nodarījuma objektīvās puses izpratni.

Augstāk minētā Latvijas Republikas atbilde gan tās sastādīšanas brīdī pirms vairāk nekā pieciem gadiem, gan arī šobrīd apliecina, ka Krimināllikuma 78. pantam ir plašs tvērums un Krimināllikuma 78. pants aptver ne tikai mutiski vai rakstiski paustu naidu kurinošu runu, bet arī citus nodarījumus, kas veikti pamatojoties uz personas etnisko, nacionālo, rasu vai reliģisko piederību ar mērķi veicināt nacionālo, etnisko, rasu vai reliģisko naidu un nesaticību.

Ņemot vērā augstāk minēto, var izdalīt divas grupas, kas raksturo Krimināllikuma 78. pantā paredzēto noziedzīgo nodarījumu izdarīšanas veidu, – naida noziegumi un naidu kurinoša runa.

Naidu kurinoša runa ir plašs jēdziens, kas sevī ietver ne tikai verbālu viedokļa paušanu, bet arī jebkādas citas izteiksmes formas. No skaidrojuma izriet, ko apstiprina arī tiesu prakse,

¹ Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināltiesības. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 1999, 31. lpp.

² Krastiņš U., Liholaja V. Krimināllikuma komentāri. Otrā daļa (IX-XVII nodaļa). Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2016, 43. lpp.

³ Eiropas Komisijas pret rasismu un neiecietību Ziņojums par Latviju (ceturtais posms). Publicēts: 2012. gada 21. februārī, 55. lpp.

⁴ Turpat, 14. lpp.

par naidu kurinošu runu var uzskatīt arī dažādu plakātu publisku izrādīšanu, aizskarošu un naidu kurinošu rakstu un komentāru publicēšanu, pašu komponētu dziesmu izplatīšanu, kuras satur aizskarošu tekstu, kā arī citas izteiksmes formas.

Naida runa tiek izdalīta divās apakškategoriās – tiešā naida runa un netiešā naida runa. Tiešās naida runas gadījumā verbālais aizskārums tiek adresēts tiešā veidā pret konkrēto indivīdu, ar viņu runājot. Netiešā naida runa izpaužas, kad persona runā par aizskarto sabiedrības grupu vai indivīdu, kas to pārstāv.¹ Pie netiešās runas var pieskaitīt publiskajās diskusijās izteiktos viedokļus, piemēram, politiķu runās pausto vai interneta komentārus.

Savukārt naida noziegumi ir noziedzīgi nodarījumi, kuri paredzēti Krimināllikumā un kas izdarīti, balstoties uz neiecietību pret kādu sabiedrības grupu. “Naidis” gan nav noteicošais elements, kas nošķir šo noziegumu veidu no citiem, līdz ar to šis nosaukums var būt maldinošs, jo, piemēram, arī slepkavība var tikt izdarīta balstoties uz naidu pret upuri, tomēr šāda slepkavība nevar tikt uzskatīta par naida noziegumu, ja vien šis naidis pret upuri neradās balstoties tikai uz upura piederību noteiktai sabiedrības grupai.²

Naida noziegumi sevī ietver dažādus noziegumu veidus, piemēram, draudus, huligānismu, miesas bojājumu nodarīšanu un citus likumā paredzētus noziedzīgu nodarījumu veidus, tomēr galvenais, ar ko tiek nošķirti naida noziegumi no citiem noziegumiem, ir tas, ka uzbrucēja darbība ir vērsta tieši uz nacionālā, etniskā, rasu vai reliģiskā naida vai nesaticības izraisīšanu. Līdz ar to var secināt, ka naida runa ir nošķirams jēdziens no naida nozieguma, jo naida runas pamatā nav Krimināllikumā paredzēts nodarījums.

Naida noziegumu gadījumā prettiesisko darbību uzbrucējs vērš ne tikai pret konkrēto upuri, bet netieši vēlas vērst uzmanību un paust savu nepatiku pret visu sabiedrības grupu, kuru pārstāv cietušais. Visbiežāk šādu noziegumu mērķis ir konkrētai sabiedrības daļai likt justies neaizsargātai, vērst uzmanību uz to, ka viņi nav vēlami konkrētajā vietā vai dažādu vēsturisko vai citu apstākļu dēļ nav vienlīdz cienjami un vienlīdzīgi pārējai sabiedrībai.

Naida runas un naida noziegumu gadījumā uzbrucējam nav tik būtiska upura personība, individuālās iezīmes un viņa personiskie uzskati, bet svarīga ir tieši upura piederība noteiktai grupai, kuru tas pārstāv, un no dzimšanas piemītošas iezīmes. Šis faktors palīdz nošķirt naida runu un noziegumus no citiem nodarījumu veidiem, piemēram, neslavas celšanas, kura varētu tikt veikta, balstoties uz personas uzskatiem, paustajiem viedokļiem vai profesionālo darbību. Bet tiklīdz cietušais tiek fiziski vai verbāli aizskarts, piemēram, viņa ādas krāsas dēļ, tas būs

¹Pārskats par attīstību naida noziegumu un naida runas novēršanā. Latvijas Cilvēktiesību centrs, 4. lpp. Pieejams: http://cilvektiesibas.org.lv/media/record/docs/2015/11/30/Parskats_Naida_noziegumi.pdf [aplūkots 2016. gada 3. jūnijā].

²Hate Crime Laws. A Practical Guide. OSCE/ODIHR, 2009. 17. lpp. Pieejams: <http://www.osce.org/odihr/36426>. [aplūkots 2017. gada 10. aprīlī].

kvalificējams kā naida runa.¹ Piemēram, 2009. gadā, pamatojoties uz Krimināllikuma 78. panta otro daļu (šobrīd trešā daļa), ir sodītas personas, kas nodarīja miesas bojājumus divām personām, jo tās bija melnīgsnējas un uzbrucējiem atgādināja čigānu tautības pārstāvjus.²

Kā jau sākotnēji minēts, šīs darbības var izpausties dažādos veidos:

1. verbāls aizskārums (mutiski vai rakstiski), piemēram, izkliežot saukļus, publicējot komentārus un rakstus plašsaziņas līdzekļos, izrādot plakātus publiskajā telpā;
2. Fizisks aizskārums vardarbības formā, piemēram, miesas bojājumu nodarīšana;
3. Mantas tīša iznīcināšana un bojāšana, kapu apgānīšana, kā arī citi Krimināllikumā iekļautie nodarījumi.³

Augstāk minētās darbības var izpausties arī vienlaicīgi, piemēram, pirms fiziska uzbrukuma veikšanas, uzbrucējs izsaka kādas negatīvas piezīmes, norādot uz personas atšķirīgajām ārišķīgajām pazīmēm.

Interneta tehnoloģijām attīstoties un internetam kļūstot pieejamam lielākai sabiedrības daļai, pieaug naida runa, kas izpaužas internetā publicētu komentāru veidā. Līdz ar to ar 2007. gada 19. jūlija grozījumiem Krimināllikuma 78. panta otrā daļa tika papildināta ar kvalificējošo pazīmi - ja noziedzīgais nodarījums tiek izdarīts izmantojot automatizētu datu apstrādes sistēmu. Termins „automatizēta datu apstrādes sistēma” ietver datorsistēmu, tīklu, tehnisko un informācijas resursu kompleksu, kam ir lietotāju pieeja. Tādējādi par automatizētu datu apstrādes sistēmu Krimināllikuma izpratnē atzīstama jebkura ierīce, kuras primārais mērķis ir automatizēta datu apstrāde. Turklāt automatizētu datu apstrādes sistēma ir integrēta ar elektroniskiem tīkliem un tai ir lietotāju pieeja, piemēram, mobilais telefons, ar tīklu savienots dators, planšete u.c.”⁴

Šāda viedokļa paušana interneta portālos sākotnēji var šķist nesodāma, jo personas komentāru var publicēt anonīmi, kā arī tas neprasa nekādus sagatavošanās darbus un iziešanu no mājas. Tomēr ņemot vērā pieejamo tiesu praksi saistībā ar tieši šādiem Krimināllikuma 78. panta pārkāpumiem, ir skaidrs, ka arī šķietamā anonimitāte negarantē personu izvairīšanos no kriminālatbildības, tieši pretēji, tiesībsargājošās iestādes un nevalstiskās organizācijas pēdējā laikā pievērš pastiprinātu uzmanību interneta komentāru monitoringam.

¹ Pārskats par attīstību naida noziegumu un naida runas novēršanā. Latvijas Cilvēktiesību centrs. Pieejams: http://cilvektiesibas.org.lv/media/record/docs/2015/11/30/Parskats_Naida_noziegumi.pdf, 4. lpp. [aplūkots 2016. gada 3. jūnijā].

² Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2009. gada 17. februāra spriedums lietā Nr. K04-0096-09/16.

³ Tiesu prakse krimināllietās par nacionālā, etniskā un rasu naida izraisīšanu. Latvijas Republikas Augstākā tiesa. Rīgā, 2012, 28. lpp.

⁴ Ķinis U. Krāpšana automatizētā datu apstrādes sistēmā. Jurista Vārds, 2014. 15. jūlijā, Nr. 27 (629).

Konstatējot Krimināllikuma 78. pantā paredzētā noziedzīgā nodarījuma objektīvo pusi, būtiski ir, lai personas paustās diskriminējošās idejas un uzskati tiktu pausti plašam personu lokam, tādā veidā potenciāli izraisot naidīgu attieksmi sabiedrībā, līdz ar to ir nepieciešams konstatēt vismaz minimālu personas izteikumu publiskuma pakāpi. Pretējā gadījumā, ja aizskaroši izteikumi pausti tikai, piemēram, divu personu starpā, tie var aizskart personas godu un cieņu, bet nevar tikt vērtēti kā naidu kurinoši pret personu grupu. Tas ir skaidrojams ar to, ka naida un nesaticības veicināšanas raksturojoša iezīme ir vēlme radīt un izplatīt naidu un nesaticību sabiedrībā pret attiecīgo personu grupu.¹ Protams, nedrīkst tikt aizmirsts, ka arī tikai divu personu saskarsmē, paužot naidu kurinošu izteikumus, var tikt saskatīts kāda cita noziedzīga nodarījuma sastāvs, piemēram, draudi izdarīt slepkavību vai nodarīt smagus miesas bojājumus, kas būtu vērtējami pēc Krimināllikuma 132. panta.²

Gadījumos, kad naida runa pausta interneta komentāra veidā, nepieciešams izvērtēt komentāra aizskāruma pakāpi. Kā izriet no tiesu prakses, lai to izdarītu, tiek ņemts vērā komentāra saturs, izteikuma autora mērķis, konteksts, komentāra sabiedriskā nozīmība un citi būtiski apstākļi.³

Gadījumos, kad persona komentārā ir atsaukusies uz citātu, tādā veidā šķietami paužot nevis savu viedokli, bet gan kādas citas personas, tas neatbrīvo komentāra publicētāju no atbildības par naida izraisīšanu, ja šis citāts ir aizskarošs un var izraisīt nesaticību sabiedrībā. Šī atziņa ir pausta spriedumā, nosakot, ka “fakts, ka sava publiskota teksta beigās autors ir minējis personas vārdu, kurš pausto tekstu ir teicis, it kā citējot kādu citu personu, mēģinādams lasītājiem radīt priekšstatu, ka pats nav publiskotā teksta autors, nevar atbrīvot autoru no atbildības par viņa apzināti veiktajām darbībām.”⁴

Šāds tiesas secinājums ir atzīstams par pamatotu, jo bez autora paskaidrojumiem un piebildes par to, ka viņš šim citātam nepiekrīt, lasītājam nerodas šaubas par paša komentāra autora negatīvo attieksmi pret apspriesto tēmu, kā arī personu grupai, pret kuru šis citāts ir vērsts, ir tik pat aizskarošs, cik būtu pašas personas paustais viedoklis, neizmantojot citātu. Līdz ar to šajā spriedumā izdarīts loģisks tiesas secinājums “pat tajā gadījumā, ja autors ir pārpubliskojis citas personas izveidotu tekstu, autors ir atbildīgs par naidu saturošas informācijas publiskošanu tikpat lielā mērā, kā izveidojot tekstu pats.”⁵

¹ Tiesu prakse krimināllietās par nacionālā, etniskā un rasu naida izraisīšanu. Latvijas Republikas Augstākā tiesa. Rīgā, 2012, 31.-32. lpp.

² Treļs Ē. Teksta juridiskās ekspertīzes īpatnības lietās par naida izraisīšanu. Rīgas Stradiņa universitātes Juridiskās fakultātes elektroniskais juridisko zinātnisko rakstu žurnāls Nr. 1. Rīga: Rīgas Stradiņa universitāte, 2016, 53. lpp.

³ Rīgas pilsētas Zemgales priekšpilsētas tiesas 2014. gada 18. septembra spriedums lietā Nr. K31-253-14/4.

⁴ Turpat.

⁵ Rīgas pilsētas Zemgales priekšpilsētas tiesas 2014. gada 18. septembra spriedums lietā Nr. K31-253-14/4.

Krimināllikuma 78. panta dispozīcijā nav ietvertas kaitīgas sekas, līdz ar to noziedzīgie nodarījumi, par kuriem sods ir paredzēts Krimināllikuma 78. pantā, ir ar formālu sastāvu. Tas, savukārt, nozīmē, ka tie ir pabeigti ar apzinātu darbību izdarīšanu, tāpēc, kvalificējot šo nodarījumu, nav nozīmes tam, vai veikto darbību rezultātā tika vai netika izraisīts nacionālais, etniskais vai rasu naidis.¹ Līdz ar to arī tiesu praksē ir nostiprinājies viedoklis, ka nav izšķiroša juridiska nozīme tam, vai kādai konkrētai personai ir nodarīts kaitējums un vai kāda persona ir atzīta par cietušo.² Kā arī jāņem vērā tas, ka, pat ja komentārs vēl nav izraisījis naidu, tas neizslēdz iespēju, ka šis komentārs nākotnē var radīt naidu un nesaticību, ja tas netiek dzēsts.³

Krimināllikuma 78. panta otrajā daļā kā kvalificējošā pazīme ir paredzēta noziedzīgā nodarījuma izdarīšana personu grupā, t.i., ja divas vai vairāk personas ar vienotu nodomu kopīgi, ar vai bez iepriekšējas vienošanās izdarījušas Krimināllikuma 78. panta pirmajā daļā paredzētās darbības.⁴

Krimināllikuma 78. panta trešajā daļā kā kvalificējošās pazīmes ir minētas vardarbības izmantošana un draudu izteikšana, kā arī pirmajā daļā paredzēto noziedzīgo nodarījumu izdarīšana organizētā grupā. Ar vardarbību ir saprotama cietušā fiziska ietekmēšana, kas izpaužas kā aktīva darbība ar vai bez fiziska spēka pielietošanas un sāpju nodarīšanas. Ja pret cietušo pielietotās vardarbības rezultātā tam nodarīti smagi miesas bojājumi pastiprinošos apstākļos, tad nodarījums jākvalificē pēc kopības ar Krimināllikuma 125. panta otro vai trešo daļu.⁵

Ar draudiem ir saprotama emocionāla vardarbība, kas izpaužas kā mutiski vai kādā citā veidā izteikta cietušās personas iebiedēšana nenovēršami pielietot vardarbību. Draudiem jābūt uztveramiem kā reāliem un nekavējoties realizējamiem.

Šajā pantā paredzētais noziegums ir uzskatāms par izdarītu organizētā grupā, ja vismaz trīs personas izveidojušas apvienību, kura radīta nolūkā kopīgi izdarīt vienu vai vairākus noziegumus un kuras dalībnieki saskaņā ar iepriekšēju vienošanos sadalījuši pienākumus.

4.3. Noziedzīgā nodarījuma subjekts

Noziedzīgā nodarījuma vispārīgais subjekts ir fiziska persona, kura ir sasniegusi Krimināllikumā paredzēto vecumu un kura ir pieskaitāma, līdz ar to tā par izdarītu noziedzīgu nodarījumu ir saucama pie kriminālatbildības.⁶ Krimināllikuma 78. panta pirmajā daļā

¹Treļš Ē. Pret nacionālajām minoritātēm vērstie likumpārkāpumi un to novēršanas problēmas policijas darbībā. Promocijas darbs. Rīga, 2014, 62. lpp.

²Rīgas pilsētas Latgales priekšpilsētas tiesas 2014. gada 11. decembra spriedums lietā Nr. 11840001513.

³Rīgas pilsētas Zemgales priekšpilsētas tiesas 2014. gada 18. septembra spriedums lietā Nr. K31-253-14/4.

⁴Krastiņš U., Liholaja V. Krimināllikuma komentāri. Otrā daļa (IX-XVII nodaļa). Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2016, 44. lpp.

⁵Turpat, 45. lpp.

⁶Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināltiesības. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 1999, 36.-37. lpp.

paredzētā noziedzīgā nodarījuma subjekts ir vispārīgais, t.i., fiziska un pieskaitāma persona, kas līdz noziedzīgā nodarījuma izdarīšanas dienai sasniegusi četrpadsmit gadu vecumu.

Krimināllikuma 78. panta dispozīcijā ir ietverti arī speciālie subjekti. Speciālajam subjektam, papildus subjekta pamat pazīmēm, piemīt vēl citas, tikai konkrētajai personai raksturīgas Krimināllikuma normā paredzētās pazīmes.¹ Šā panta otrā daļa aptver smagu noziegumu, ja darbību, kas vērsta uz nacionālā, etniskā, rasu vai reliģiskā naida vai nesaticības izraisīšanu, izdarījis speciālais subjekts:

- 1) valsts amatpersona,
- 2) uzņēmuma vai organizācijas atbildīgs darbinieks.

Lai pilnībā izprastu Krimināllikuma 78. panta otrajā daļā minētos speciālos subjektus, ir nepieciešams izprast jēdzienus, kas tajā ietverti.

Valsts amatpersonas definīcija meklējama Krimināllikuma 316. pantā, kur šā panta pirmajā daļā noteikts, ka “par valsts amatpersonām uzskatāmi valsts varas pārstāvji, kā arī ikviena persona, kura pastāvīgi vai uz laiku izpilda valsts vai pašvaldības dienesta pienākumus, tai skaitā valsts vai pašvaldības kapitālsabiedrībā, un kurai ir tiesības pieņemt lēmumus, kas saistoši citām personām, vai kurai ir tiesības veikt uzraudzības, kontroles, izmeklēšanas vai sodīšanas funkcijas vai rīkoties ar publiskas personas vai tās kapitālsabiedrības mantu vai finanšu līdzekļiem.” Tomēr jāņem vērā, ka uz Krimināllikuma 78. panta otrajā daļā noteikto speciālo subjektu “amatpersona” ir attiecināms arī Krimināllikuma 316. panta otrajā un trešajā daļā norādītās personas, t.i., valsts amatpersonas, kas ieņem atbildīgu stāvokli, un starptautisko institūciju pārstāvji un deleģētās personas. Tas, ka naida kurinošu darbību Krimināllikumā 78. panta pirmās daļas izpratnē ir izdarījusi Krimināllikuma 316. panta pirmajā, otrajā vai trešajā daļā noteiktā amatpersona, gan nemaina noziedzīgā nodarījuma kvalifikāciju, bet var mainīt sankciju piemērošanu, piemēram, gadījumā, ja naida noziegumu veikusi amatpersona, kas ieņem atbildīgu stāvokli, tiesa var piemērot lielāku sodu nekā Krimināllikuma 316. panta pirmajā daļā noteiktajai amatpersonai.

“Uzņēmuma vai organizācijas atbildīgs darbinieks” tiek definēts Krimināllikuma 196. panta pirmajā daļā – par uzņēmuma (uzņēmējsabiedrības) vai organizācijas atbildīgo darbinieku atzīstama persona, kurai uzņēmumā (uzņēmējsabiedrībā) vai organizācijā ir tiesības pieņemt lēmumus, kas saistoši citām personām, vai tiesības rīkoties ar uzņēmuma (uzņēmējsabiedrības) vai organizācijas mantu vai finanšu līdzekļiem.

¹ Turpat, 39. lpp.

4.4. Noziedzīgā nodarījuma subjektīvā puse

Noziedzīgā nodarījuma subjektīvā puse ir nodarījuma subjekta psihiskā darbība, kas atspoguļo saistību starp personas apziņu un gribu un viņas izdarīto noziedzīgo nodarījumu.¹ Kā tas ir nostiprinājies tiesību doktrīnā un arī tiesu praksē, Krimināllikuma 78. panta subjektīvo pusi veido tīšs noziedzīgs nodarījums, ko raksturo tiešs nodoms, kad no intelektuālās puses persona savas darbības kaitīgumu ir apzinājusies un mērķtiecīgi savas darbības vērsusi uz naida izraisīšanu. Šāda savas darbības kaitīguma apzināšanās liecina par to, ka noziedzīgā nodarījuma izdarīšanas brīdī persona saprot nodarījuma faktiskos apstākļus un izdarītā kaitīgumu ar likumu aizsargātajā citu personu interesēm.² No gribas momenta vainīgā persona, izdarot Krimināllikuma 78. pantā paredzēto noziedzīgo nodarījumu, ir vēlējusies izdarīt kaitīgo darbību. Līdz ar to nav iespējams inkriminēt Krimināllikuma 78. pantu, ja personas darbību raksturo netiešs nodoms vai neuzmanība.³

Kā jau iepriekš minēts, nacionālā, etniskā vai rasu naida izraisīšana ir nodarījums ar formālu sastāvu, kas kā doktrīnā ir apstiprinājies, var tikt izdarīts tikai ar tiešu nodomu.⁴ Kaitīgo seku iestāšanās vai neiestāšanās formālos sastāvos nav būtiska un vērtējama, jo jau pašas prettiesiskās rīcības apzināta veikšana ir pabeigts noziedzīgs nodarījums.⁵ Apzināti persona nevar veikt tādus noziedzīgus nodarījumus, ko tā nevēlas izdarīt, līdz ar to persona, rīkojoties apzināti noteikta prettiesiska mērķa sasniegšanai, savu darbību virza mērķtiecīgi apzinoties tā kaitīgumu. Savukārt netiešs nodoms un neuzmanība ir saistāma ar noziedzīgiem nodarījumiem ar materiāliem sastāviem, kur nepieciešama arī kaitīgo seku iestāšanās.

Kā sarunas laikā norādījusi profesore Valentija Liholaja, var uzskatīt, ka jau pašā Krimināllikuma 78. panta izvēlētajā formulējumā ir paredzēts, ka tajā iekļautā noziedzīgā nodarījuma subjektīvo pusi veido tiešs nodoms, jo likumdevējs ir izvēlējies formulējumu “par darbību, kas vērstā uz nacionālā, etniskā, rasu vai reliģiskā naida vai nesaticības izraisīšanu”. Profesore paskaidro, ka, viņasprāt, darbību uz konkrētu mērķi var vērst tikai apzināti. Autore pievienojas šādam viedoklim, jo šāds formulējums liecina par vēlēšanos rīkoties noteiktā veidā un apzināšanos, ka šāda rīcība palīdzes sasniegt vēlamu, līdz ar to konkrētā rīcība tiek vērstā uz noteikto mērķi.

¹ Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināltiesības. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 1999, 39. lpp.

² Krastiņš U., Liholaja V. Krimināllikuma komentāri. Pirmā daļa (I-VIII¹ nodaļa). Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2015, 62.-63. lpp.

³ Treļs Ē. Pret nacionālajām minoritātēm vērstie likumpārkāpumi un to novēršanas problēmas policijas darbībā. Promocijas darbs, Rīgā, 2014, 62. lpp.

⁴ Krastiņš U., Liholaja V. Krimināllikuma komentāri. Pirmā daļa (I-VIII¹ nodaļa). Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2015, 63. lpp.

⁵ Krastiņš U. Tiesā nodoma tvērums krimināltiesībās. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2017, 28. lpp.

Neskatoties uz daudzu gadu laikā nostiprinājušos doktrīnu šajā jautājumā, tomēr nerimst diskusijas par nepieciešamību mainīt regulējumu, lai pie atbildības varētu saukt personas, kas Krimināllikuma 78. pantā paredzēto noziedzīgo nodarījumu ir izdarījušas ar netiešu nodomu vai aiz neuzmanības. Iespējams, zināmas neskaidrības ir radījuši 2014. gada grozījumi Krimināllikumā, kad no Krimināllikuma 78. panta pirmās daļas dispozīcijas tika izdzēsts vārds “apzināti”,¹ tāda veidā radot maldinošu iespaidu, ka pēc šo grozījumu spēkā stāšanās darbības, kas vērstas uz nacionālā, etniskā, rasu vai reliģiskā naida vai nesaticības izraisīšanu, var veikt arī ar netiešu nodomu vai aiz neuzmanības.

Kā piemēru šādu grozījumu ietekmei uz maldu rašanos var minēt Tieslietu Ministrijas ziņojumu „Informatīvais ziņojums par tiesisko regulējumu attiecībā uz atbildību par nacionālā vai etniskā naida izraisīšanu, aicinājumu likvidēt valstisko neatkarību vai graut teritoriālo vienotību un valsts simbolu zaimošanu”, kurā ir izteikts apgalvojums, ka augstāk minētie Krimināllikuma grozījumi, izslēdzot no 78. panta vārdu „apzināti”, apliecina, ka pēc šiem grozījumiem Krimināllikumā nepārprotami būs paredzēts, ka darbība, kas vērsta uz nacionālā etniskā un rasu naida vai nesaticības izraisīšanu, varēs būt izdarīta gan ar tiešu, gan ar netiešu nodomu, tādā veidā pieņemot Eiropas komisijas pret rasismu un neiecietību rekomendācijās Nr. 7 pausto nostāju, ka naida noziegumus var izdarīt gan ar tiešu, gan ar netiešu nodomu.² Šeit gan autore piebilst, ka Eiropas komisijas pret rasismu un neiecietību rekomendācijās Nr. 7 nav iekļauts tāds teksts, kas paustu nostāju, ka valstu likumos būtu jāparedz, ka augstāk minēto darbību var veikt gan ar tiešu, gan ar netiešu nodomu.

Papildus jāpiemin, ka atbalsts netieša nodoma ieviešanai Tieslietu Ministrijas ziņojumā tiek pamatots ar to, ka izmeklēšanas iestāžu pārstāvji ir norādījuši, ka “(..) ir ļoti grūti un dažkārt pat neiespējami pierādīt to, ka persona, kuras darbības ir vērstas uz nacionālā, etniskā vai rasu naida vai nesaticības izraisīšanu, to ir darījusi apzināti”.³ Kā sarunas laikā norādījusi profesore Valentija Liholaja, šādas nostājas paušana ir uzskatāma par vēlmi pakļaut likumu prakses vajadzībām, kas nav uzskatāma par atbalstāmu rīcību. Autore pievienojas profesores viedoklim, jo likuma grozīšana tikai ar mērķi atvieglot procesa virzītāja darbu neliecina par stabila tiesiskā regulējuma veidošanu.

Līdz ar to secināms, ka Tieslietu Ministrijas ziņojumā paustais viedoklis, ka pēc 2014. gada grozījumiem Krimināllikumā, izdzēšot no Krimināllikuma 78. panta pirmās daļas vārdu

¹ Grozījumi Krimināllikumā: Latvijas Republikas likums. Latvijas Vēstnesis, 2014. 15. oktobris, Nr. 204.

² Informatīvais ziņojums par tiesisko regulējumu attiecībā uz atbildību par nacionālā vai etniskā naida izraisīšanu, aicinājumu likvidēt valstisko neatkarību vai graut teritoriālo vienotību un valsts simbolu zaimošanu. Tieslietu Ministrija, 2014. 27. janvāris, 13. lpp. Pieejams: <http://cilvektiesibas.org.lv/lv/database/informativais-zinojums-par-tiesisko-regulejumu-att-411/> [aplūkots 2017. gada 28. februārī].

³ Turpat.

“apzināti”, nepārprotami būs paredzēts, ka darbība, kas vērsta uz nacionālā, etniskā un rasu naida vai nesaticības izraisīšanu varēs būt izdarīta gan ar tiešu, gan ar netiešu nodomu, ir nepietiekami pamatots un ir pretējs vispārpieņemtajai Latvijas Republikas praksei un doktrīnai, kas nosaka, ka Krimināllikuma 78. panta subjektīvo pusi veido tīšs noziedzīgs nodarījums, ko raksturo tiešs nodoms.

4.4.1. Tieša nodoma konstatēšana

Kā jau atzīmēts iepriekš, tieša nodoma konstatēšana tiesai var būt grūts uzdevums, līdz ar to gadījumos, kad personas savu vainu neatzīst, tiesa atsauca uz dažādiem apstākļiem, kas personas tiešo nodomu var palīdzēt pierādīt, piemēram, tiek vērtēta:

- 1) personas uzvedība noziedzīgā nodarījuma izdarīšanas laikā;
- 2) konteksts, kurā nodarījums pastrādāts;
- 3) cietušā un liecinieku liecības;
- 4) apsūdzētā saistība ar naidu kurinošām organizācijām;
- 5) apsūdzētā liecību maiņa pirmstiesas un tiesas izmeklēšanas laikā.¹

Piemēram, 2014. gada spriedumā tiesa, pierādot personas tiešo nodomu, norāda uz apsūdzētā vecumu, izglītības līmeni un to, ka persona nav psihiatriskajā un narkoloģiskajā uzskaitē. Tā kā persona bija ievērojamos gadus, ar vidējo izglītību un nebija minētajās uzskaitēs, tiesa ir izdarījusi secinājumus, ka apsūdzētais apzinājās savas darbības kaitīgumu un noziedzīgo nodarījumu, kas paredzēts Krimināllikuma 78. pantā, veikusi apzināti.² Šajā spriedumā tiesa arī secina, ka par personas tiešo nodomu liecina arī sarkastisks rakstības stils un rūpīgi piemeklēti vārdi, kas liecina par mērķtiecīgu rīcību, paužot savu viedokli interneta vidē.³

Nosakot noziedzīgā nodarījuma subjektīvo pusi, piemērojot Krimināllikuma 78. pantu, tiesa ņem vērā arī izteikumu formu. Piemēram, vērtējot komentārus internetā, tiesa uzmanību pievērsusi tam, ka apsūdzētais lietojis vārdus “FAŠISTI” un “NACISTI” ar lieliem burtiem. Tiesa ir ņēmusi vērā, ka lielo burtu (*caps lock*) lietojums izmantots, lai interneta vidē pārliedzinoši paustu savu viedokli, kas, ja to salīdzinātu ar mutisku runu, būtu pielīdzināms

¹Tiesu prakse krimināllietās par nacionālā, etniskā un rasu naida izraisīšanu. Latvijas Republikas Augstākā tiesa, Rīgā, 2012, 38. lpp.

²Rīgas pilsētas Latgales priekšpilsētas tiesas 2014. gada 11. decembra spriedums lietā Nr. 11840001513.

³Turpat.

kliegšanai vai skaļai un pārlicinošai runāšanai, kas savukārt liecina par autora emocionālo attieksmi pret savā komentārā pausto nostāju.¹

Tomēr tiesa mēdz izmantot arī citu pieeju, noskaidrojot personas tiešo nodomu, ne tikai analizējot publikācijas saturu. Piemēram, Rīgas rajona tiesas pēc faktu konstatēšanas, ka apsūdzētais ir pilngadīga un pieskaitāma persona, secina, ka šī persona, atbilstot vispārējā subjekta raksturojumam, nevarēja neapzināties, ka viņa komentāri pauž negatīvu, aizvainojošu un nicinošu attieksmi pret ebrejiem, un viņš šādā viedā sabiedrībā izraisa nesaticību, provocējot uz konfliktiem un veicinot nacionālo naidu.² Līdz ar to var secināt, ka personas tiešais nodoms un apzināta rīcība ir pierādīta, balstoties uz to, ka apsūdzētais ir pieskaitāms un sasniedzis 14 gadu vecumu.

Citā tiesas spriedumā ir atzīts, ka persona, izmantojot citātu, norāda uz savu apzinātu rīcību, jo, lai publicētu komentāru, kurā ir citēta kāda cita persona, komentāra autoram šis citāta teksts ir jāsameklē, jāieraksta vai jāiekopē attiecīgajā laukā, kas nozīmē, ka ir mērķtiecīgi jāveic noteiktas secīgas darbības, un tas izslēdz jebkādu spontānu, uz mirkļa emocijām balstītu rīcības iespējamību, līdz ar to personas arguments par sakāpinātu emocionālu stāvokli nevar tikt pieņemts.³

Par personas tiešo nodomu var liecināt arī naida kurinošu izteikumu izpildes veids. Kā norādījusi Kurzemes apgabaltiesa, fakts, ka persona atkārtojusi naidu kurinošu komentāru septiņas reizes liecina par personas apzinātu rīcību un tiešu nodomu.⁴

Izdarot secinājumus par apsūdzēto apzinātu rīcību, kurinot sabiedrībā naidu, tiesa ņem vērā arī personu piederību ekstrēmām organizācijām, piemēram, skinhedu kustībai, jo šādu organizāciju ideoloģiskais pamats un darbības mērķis ir vērsties pret personām, kuras nav ar baltu ādas krāsu, izmantojot fizisku vardarbību.⁵ Lai pierādītu personu piederību šīm ekstrēmi noksaņotajām kustībām, tiesa vērš uzmanību uz apsūdzēto personu apgērbu noziegumu izdarīšanas brīdī, kā arī simbolu izmantošanu, kas raksturīgi attiecīgajai kustībai. Ir arī gadījumi, kad aizdomās turētās personas pašas vaļsirdīgi stāsta par savu ideoloģiju un piederību noteiktai radikāli nacionāli noskaņotai kustībai.⁶

Jāņem vērā, ka ne vienmēr personas lieto skaidri paustu aicinājumu uz vardarbību vai kādas citas tieši paustas formas aizskārums. Tiesas darbu, pierādot personu tiešo nodomu

¹ Rīgas pilsētas Latgales priekšpilsētas tiesas 2014. gada 11. decembra spriedums lietā Nr. 11840001513.

² Rīgas rajona tiesas 2015. gada 6. janvāra spriedums lietā Nr. 11840005213.

³ Rīgas pilsētas Zemgales priekšpilsētas tiesas 2014. gada 18. septembra spriedums lietā Nr. K31-253-14/4.

⁴ Kurzemes apgabaltiesas Krimināllietu kolēģijas 2009. gada 8. aprīļa spriedums lietā Nr. 11841908.

⁵ Tiesu prakse krimināllietās par nacionālā, etniskā un rasu naida izraisīšanu. Latvijas Republikas Augstākā tiesa, Rīgā, 2012, 43. lpp.

⁶ Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesu kolēģijas 2006. gada 27. decembra spriedums krimināllietā Nr. K04-360-06/3.

izsakot naidu un nesaticību kurinošus komentārus, var apgrūtināt metaforu, salīdzinājumu un citu tēlainu un pārnestā nozīmē lietotu mākslinieciski izteicienu izmantošana. Kā piemēru metaforas izmantošanai, paužot naidu pret noteiktas tautības pārstāvjiem, var minēt 2014. gada tiesas spriedumu, kurā persona pie internetā publicēta raksta ir pievienojusi komentāru latviešu valodā, kurā lietojusi izteicienu “krievu var izārstēt tikai ar svinu pakausī”.¹ Lai izdarītu secinājumus par šāda komentāra autora pausto nostāju, ir nepieciešams saprast izteikuma “svins pakausī” nozīmi un mūsdienu sabiedrības izpratni par to. Kā savā publikācijā norādījis Ēriks Treļš, visbiežāk ar metaforām “lodi pakausī”, “deviņiem grammiem pakausī” jeb “svinu pakausī” literatūrā saprot nāves soda piemērošanu civiliedzīvotājiem un karagūstekņiem, nogalinot viņus ar šāvieni pakausī.² Līdz ar to pareizi ir vērtējams Cēsu rajona tiesas spriedums šajā lietā, nosakot, ka “Publiskojot šāda satura komentāru, kurā nepārprotami pausts viedoklis par to, ka krievu tautībai piederīgos nav iespējams izmainīt, tāpēc tos nepieciešams fiziski iznīcināt, /pers. A/ tīši veica darbības, kas vērstas uz to, lai veicinātu naidu un nesaticību krievu un latviešu starpā.”³

2012. gadā sastādītājā Latvijas Republikas Augstākās tiesas prakses apkopojumā krimināllietās par nacionālā, etniskā un rasu naida izraisīšanu ir secināts, ka visbiežākais pamats kriminālprocesa izbeigšanai lietās, kuras ir ierosinātas pēc Krimināllikuma 78. panta, ir tieši nespēja pierādīt šī tiešā nodoma esamību. Līdz ar to īpaši būtiska loma ir tieši policijai un prokuratūrai, veicot pirmstiesas izmeklēšanu un ievācot pierādījumus, kas varētu uz šo tiešo nodomu norādīt, pretējā gadījumā var tikt apdraudēta apsūdzētā vainas konstatēšana.⁴

4.4.2. Motīvs un mērķis

Izvērtējot Krimināllikuma 78. pantā paredzētā noziedzīgā nodarījuma subjektīvo pusi, jāņem vērā ne tikai nodomu kā vainas formu, bet arī ar to saistītās subjektīvās puses pazīmes – motīvu un mērķi. Motīvs ir iekšējs pamudinājums cilvēka apziņā, kas virza personas gribu noziedzīga nodarījuma izdarīšanā.⁵ Attiecībā uz naida runas un naida noziegumu gadījumiem motīva izvērtēšanai nav būtiskas lomas, jo apsūdzētās personas motīvs nav obligāti pierādāms, tā kā tas nav ietverts Krimināllikuma 78. pantā paredzētā noziedzīgā nodarījuma sastāvā kā

¹Cēsu rajona tiesas 2014. gada 12. maija spriedums krimināllietā Nr. 11840003914, K11-0124-15.

²Treļš Ē. Teksta juridiskās ekspertīzes īpatnības lietās par naida izraisīšanu. Rīgas Stradiņa universitātes Juridiskās fakultātes elektroniskais juridisko zinātnisko rakstu žurnāls Nr. 1. Rīga: Rīgas Stradiņa universitāte, 2016, 49. lpp.

³Cēsu rajona tiesas 2014. gada 12. maija spriedums krimināllietā Nr. 11840003914, K11-0124-15.

⁴Tiesu prakse krimināllietās par nacionālā, etniskā un rasu naida izraisīšanu. Latvijas Republikas Augstākā tiesa, Rīgā, 2012, 38. lpp.

⁵Krastiņš U. Tieša nodoma tvērums krimināltiesībās. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2017, 32. lpp.

obligāta pazīme, līdz ar to tas neietekmē nodarījuma kvalifikāciju. Tomēr tas nenozīmē, ka personām, paužot naida runu vai izdarot naida noziegumus, šāda motīva nav, tieši pretēji – visu ar tiešu nodomu izdarītu noziedzīgu nodarījumu pamatā ir kāds motīvs, kas kalpo par pamatu tā realizēšanai. Naida runa un naida noziegums var tikt izdarīts dažādu individuālu motīvu dēļ, bet galu galā tie nemaina kaitīgās sekas, kas var sekot šādiem noziegumiem - sašķeltību un neiecietību sabiedrībā, dažādu etnisko vai nacionālo grupu bailes u.c. Kā motīvi šādiem noziegumiem var būt visdažādākie, piemēram, neiecietība un naidis pret kādu noteiktu personu loku, piemēram, romu, krievvalodīgajiem vai melnādainajiem, kas savukārt var rasties no negatīvas personīgās pieredzes vai aizspriedumiem. Vēl kā piemērs iespējamajiem motīviem var būt vēlme paust kritiku kādai politiskajai varai vai tās atbalstītajiem lēmumiem, piemēram, patvēruma meklētāju uzņemšanai, kā rezultātā persona vēlas izrādīt savu negatīvo nostāju pret to un sāk uzbrukt visām sastaptajām personām ar, piemēram, tumsnēju ādas krāsu.

Mērķis (nolūks) ir rezultāts, kuru noziedzīgā nodarījuma izdarījusī persona vēlas sasniegt.¹ Mērķis raksturo personas subjektīvo domāšanu, līdz ar to tas ir nošķirams no nodarījuma sekām, kas parādās objektīvajā pasaulē un ir radušās mērķa sasniegšanas rezultātā.² Krimināllikuma 78. pants paredz atbildību par darbību, kas ir vērsta uz nacionālā, etniskā, rasu vai reliģiskā naida vai nesaticības izraisīšanu. Gramatiski tulkojot šo normu, var izdarīt secinājumu, ka normā iekļautais vārdu salikums “darbība, kas vērsta uz (..)” liecina par personas konkrētu mērķi, uz kuru tiecoties persona šo darbību veic. Līdz ar to var secināt, ka paredzētā noziedzīga nodarījuma mērķis ir izraisīt nacionālo, etnisko, rasu vai reliģisko naidu vai nesaticību, kas izriet no šā panta pirmās daļas formulējuma. To pašu var pamatot arī argumentāciju veidojot pretēji – ja personas mērķis nebūtu radīt nacionālo, etnisko, rasu vai reliģisko naidu, tad šīs personas darbības nebūtu uz to vērstas un Krimināllikuma 78. pants nepiemērotos. Līdz ar to, tā kā mērķis ir iekļauts Krimināllikuma 78. panta dispozīcijā, tad šis mērķis ir obligāta Krimināllikuma 78. pantā paredzēta noziedzīgā nodarījuma sastāva pazīme un šāda mērķa konstatēšana vai nekonstatēšana ietekmē arī nodarījuma kvalifikāciju.

¹ Krastiņš U. Tiesā nodoma tvērums krimināltiesībās. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2017, 32. lpp.

² Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināltiesības. Vispārīgā daļa. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2008, 176. lpp.

5. EIROPAS CILVĒKTIESĪBU TIESAS JUDIKATŪRAS IZMANTOŠANA, PIEMĒROJOT KRIMINĀLLIKUMA 78. PANTU

Kā jau minēts iepriekš, lai arī Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedumi nav juridiski saistoši visām Eiropas Savienības dalībvalstīm, bet tikai tai valstij, pret kuru persona ir vērsusies un kura spriedumā ir minēta, tomēr praksē gadu gaitā ir nostiprinājusies atziņa, ka Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedumi veido judikatūru un dažādos tiesas procesos pie līdzīgiem apstākļiem tiesas nostāja būs vienāda. Līdz ar to tā ir izplatīta prakse, ka Eiropas valstis seko līdz Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedumiem arī pret citām valstīm un jau laicīgi cenšas novērst iespēju, ka kāda persona nākotnē pret šo valsti varētu vērsties tiesā.¹ Ņemot vērā augstāk minēto, Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedumu analīze ir būtisks rīks arī nacionālo tiesību avotu izpētei un pilnveidošanai, kā arī secinājumu izdarīšanai par noteiktas tiesību jomas attīstību.

Vērtējot jau konkrētāk Krimināllikuma 78. panta piemērošanas aspektus, ir būtiski pievērst uzmanību Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūrā paustajām atziņām, jo praksē ir novērojams, ka tās tiek izmantotas, inkriminējot Krimināllikuma 78. pantu. Kā norādīts, piemēram, Rīgas pilsētas Latgales priekšpilsētas tiesas 2014. gada spriedumā, analizējot noziedzīgos nodarījumus, kas saistīti ar naidu runu rakstiem, un veidojot eksperta atzinumu, eksperte vadās no aspektiem, ko lieto Eiropas Cilvēktiesību tiesa un atsaucas uz ANO starptautiskajām konvencijām un Eiropas pamattiesību un pamatbrīvību konvenciju.²

5.1. Tiesības uz vārda brīvību un to ierobežojums publiskā diskusijā un politiskajā runā

Cenšoties izskaust naidīgu viedokļu paušanu, kas var veicināt neiecietību sabiedrībā pret dažādu nacionalitāšu, rasu un etniskās piederības grupām, tomēr nedrīkst aizmirst, ka Eiropas pamattiesību un pamatbrīvību konvencijas 10. pants (tiesības uz izteiksmes brīvību) aizsargā arī tādu viedokļu pasaušanu, kas var būt aizskaroši un šokējoši³, līdz ar to naida runas lietās ir īpaši izvērtējamas valsts tiesības ierobežot personas tiesības uz vārda brīvību, pamatojoties uz pienākumu aizsargāt citu personu pamattiesības. Saskaņā ar Eiropas pamattiesību un pamatbrīvību konvencijas 10. panta otro teikumu, Eiropas Cilvēktiesību tiesa, izvērtējot, vai personas tiesības uz izteiksmes brīvību ir pārlieku ierobežotas, skatīs, vai:

¹ Rudevskis J. 89. Valsts atzīst un aizsargā cilvēka pamattiesības saskaņā ar šo Satversmi, likumiem un Latvijai saistošiem starptautiskajiem līgumiem. Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa Cilvēka pamattiesības. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011, 29.-30. lpp.

² Rīgas pilsētas Latgales priekšpilsētas tiesas 2014. gada 11. decembra spriedums lietā Nr. 11840001513.

³ Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā: 5493/72 Handyside v. The United Kingdom.

- 1) Pastāv izteiksmes brīvības ierobežojums;
- 2) Ierobežojumi ir noteikti attiecīgās valsts likumā;
- 3) Ierobežojumiem ir leģitīms mērķis;
- 4) Ierobežojumi ir nepieciešami demokrātiskā sabiedrībā, lai šo leģitīmo mērķi sasniegtu.¹

Vairākos savos spriedumos Eiropas Cilvēktiesību tiesa ir norādījusi, ka pret personu no valsts puses ir konstatējams Eiropas Cilvēktiesību konvencijas 10. panta pārkāpums, jo valsts nepamatoti ir ierobežojusi personas tiesības uz vārda brīvību gadījumā, kad personas paustais viedoklis ir daļa no sabiedrībā pastāvošas diskusijas. Piemēram, spriedumā „Gunduz v. Turkey” persona, kādas Islāma sektas pārstāvis, vērsās Eiropas Cilvēktiesību tiesā, jo Turcijā tā tika notiesāta par naidīgu runu, kas vērstā pret demokrātisko valsts iekārtu un naida paušanu, balstoties uz reliģisko pārliecību. Personas paustais viedoklis saturēja izteicienus par to, ka laicīgās valsts institūcijas ir nežēlīgas un nepateicīgas un ka valstī būtu ieviešams Šarijas likums. Tiesa, skatot šo lietu, ņēma vērā, ka persona savu viedokli izteica sabiedrībā aktīvas diskusijas ietvaros, ar ko plašāka publika jau bija pazīstama. Personas pausto viedokļu tematika bija plaši apspriesta arī Turcijas mediju telpā un skāra sabiedrības kopējo interesi. Tiesa izvērtēja personas paustos uzskatus pēc būtības, secinot, ka personas mērķis nebija izraisīt vardarbību sabiedrībā, izplatot naidu runu, bet gan aizstāvēt Šarijas likumus un ierosināt to pieņemšanu. Līdz ar to Eiropas Cilvēktiesību tiesa secināja, ka valsts par to nevar sodīt personu un ir pārkāptas personas tiesības uz izteiksmes brīvību.²

Līdzīgi secinājumi izdarīti lietā „Faruk Temel v. Turkey”, kur persona Turcijā tika apsūdzēta par publisku atbalsta paušanu vardarbības pielietošanai un terorismam. Arī šajā gadījumā Eiropas Cilvēktiesību tiesa nostājās iesniedzējas personas pusē, norādot, ka valsts ir pārkāpusi personas tiesības uz izteiksmes brīvību, jo šajā gadījumā persona runāja savas politiskās partijas vārdā par sabiedrībā aktuālu problēmu. Tiesa ņēma vērā, ka pati persona savā runā nemudina citus uz vardarbības pielietošanu un viņas viedoklis nesasniedz naida runas sliekšni.³

Augstāk minētie spriedumi apliecina to, ka arī Latvijas Republikas tiesām, piemērojot Krimināllikuma 78. pantu, ir jāizvērtē, vai personas paustais viedoklis nav izteikts publiskas diskusijas ietvaros un vai personas mērķis nav bijis izteikties sabiedrības kopējo interešu vārdā, lai paustu savus ierosinājumus sabiedrībai aktuālas situācijas risināšanai. Pretējā gadījumā

¹ Rights. Factsheet – Hate speech. European Court of Human. Pieejams: www.echr.coe.int/Documents/FS_Hate_speech_ENG.pdf [aplūkots 2016. gada 25. maijā].

² Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā: 35071/97 Gunduz v Turkey.

³ Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā: 16853/05 Faruk Temel v Turkey.

aizskartās personas var vērsties Eiropas Cilvēktiesību tiesā pret Latvijas Republiku un, ievērojot konsekventu pieeju un vienlīdzīgu attieksmi pret dažādām lietām, kuru apstākļi ir līdzīgi, Eiropas Cilvēktiesību tiesa var lemt par sliktu Latvijas Republikai.

Tomēr, pat ja persona savu viedokli ir izteikusi plašas publiskas diskusijas ietvaros par tajā brīdī aktuālu tematu, vienmēr ir vērtējams, vai persona ar savu uzskatu paušanu nav vēlējusies radīt sabiedrībā naidu un nesaticību pret kādas sabiedrības daļas pārstāvjiem. Piemēram, kā tas bija lietā „Le Pen v France”, kurā Francijas politiskās partijas *Nacionālā fronte* līderis žurnāla intervijā pauda uzskatus, ka strauji pieaugošais musulmaņu skaits Francijā ir drauds Francijas sabiedrības drošībai nākotnē, un citus naidu kurinošus izteikumus par musulmaņu kopienu. Šajā lietā Eiropas Cilvēktiesību tiesa secināja, ka, lai gan attiecīgās politiskās partijas pārstāvja uzskati tika pausti sabiedrībā aktuālas un plaši apspriestas diskusijas kontekstā, tomēr šie komentāri neapšaubāmi nomelnoja musulmaņu kopienu, tādā veidā potenciāli izraisot naidu sabiedrībā. Līdz ar to tiesa secināja, ka nav noticis Eiropas Cilvēktiesību konvencijas 10. panta pārkāpums, Francijai tiesājot personu par augstāk minēto naidīgo izteikumu paušanu.¹

Šie Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedumi apliecina, ka īpaši vērtējami ir tie gadījumi, kad persona savu viedokli pauž par sabiedrībā plaši apspriestu tematu, kas ir aktuāls attiecīgajā laikā un sabiedrībā. No vienas puses, Eiropas Savienības mērķis, aizsargājot indivīdu izteiksmes brīvību, ir bijis tieši veicināt diskusijas un viedokļu paušanu demokrātiskā sabiedrībā, līdz ar to, šāda uzskatu izteikšana ir vēlama un aizsargāta Eiropas pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 10. pantā. Tomēr nedrīkst aizmirst, ka šā paša panta otrais teikums nosaka, ka šāda izteiksmes brīvības īstenošana ir saistīta ar īpašu atbildību, jo var skart citu personu pamattiesības, līdz ar to tā var tikt ierobežota, ja tas ir nepieciešams demokrātiskā sabiedrībā, aizsargājot citu personu tiesības un intereses. Līdz ar to ir jāvērtē, vai kādas personas publiskajā telpā paustie komentāri nav tik aizskaroši, ka var tikt uzskatīti par naida runu, t.i., tādiem, kas pauž aizskarošu, apmelojošu viedokli par kādu sabiedrības daļu, balstoties uz tās etnisko, nacionālo, rasu vai reliģisko piederību un veicina sabiedrībā naidu un neiecietību.

Īpaša uzmanība ir jāpievērš arī politisko partiju pārstāvju publiski paustajiem izteikumiem, jo tie sasniedz plašu klausītāju loku un var vieglāk ietekmēt sabiedrisko domu. Attiecība uz politiķu paustajiem naidu kurinošajiem izteikumiem būtisks ir Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā „Ferret v. Belgium”. Vēlēšanu kampaņas ietvaros parlamenta deputāts, kurš pārstāvēja partiju *Nacionālā fronte*, izdalīja skrejlapas, kurās bija iekļauti tādi saukļi kā “Iestājies pret Beļģijas islamifikāciju!”, “Sūti mājās darba meklētājus,

¹ Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā: 18788/09 Le Pen v. France.

kas nav eiropieši!”. Šis politiķis Beļģijā tika apsūdzēts par rasu diskrimināciju, kā rezultātā tiesa viņam kā sodu piešķīra veikt piespiedu darbu un aizliegumu 10 gadus ieņemt parlamenta deputāta amatu. Rezultātā notiesātais politiķis vērsās Eiropas Cilvēktiesību tiesā, uzskatot, ka ir pārkāptas viņa tiesības uz vārda brīvību, kas aizsargātas Eiropas Cilvēktiesību konvencijas 10. pantā.

Savā spriedumā Eiropas Cilvēktiesību tiesa atzina, ka, lai gan politiskajai runai ir nosakāms augsts aizsardzības līmenis un politisko partiju pārstāvjiem ir tiesības aizstāvēt savu vai partijas viedokli publiski pat tajos gadījumos, kad šāds viedoklis varētu kādu sabiedrības daļu aizskart, uztraukt vai šokēt, tomēr, šādus izteikumus paužot, politiskajām personām ir jāizvairās no kūdīšanas uz rasu diskrimināciju un no attieksmes vai paziņojumiem, kas var būt maldinoši vai pazemojoši kādai sabiedrības daļai, jo tas var mazināt sabiedrības uzticību demokrātiskām institūcijām un apdraudēt sabiedrisko mieru un drošību.¹

Šajā spriedumā Eiropas Cilvēktiesību tiesa uzsvēra, ka ir īpaši svarīgi, lai politiķi savās publiskajās uzrunās izvairītos no naida un nesaticību izraisošas runas. Autore piekrīt šajā spriedumā paustajam atziņām, ka demokrātiskā sabiedrībā politiķiem ir jāapzinās sava teiktā ietekmi uz sabiedrību un īpaši jāizvērtē sekas, ko var radīt viņu teiktais. Ja valdošās politiskās partijas pārstāvis pauž naidīgu attieksmi pret kādu sabiedrības daļu un par to netiek sodīts, tas var radīt nesodāmības sajūtu arī citiem indivīdiem un iespaidu, ka naida runa un naida noziegumi konkrētajā sabiedrībā ir pieļaujami. Tas var likt justies īpaši neaizsargāti aizskartās sabiedrības grupas pārstāvjiem, jo politiķu izteikumi var radīt iespaidu, ka viņš pārstāv visas sabiedrības nostāju.

5.2. Žurnālistu atbildība par naidu kurinošu izteikumu publicēšanu

Tā pat kā publiski paustus politiķu viedokļus, īpaši būtiski ir vērtēt arī žurnālistu izteikumus, jo arī tie sasniedz plašu lasītāju loku un var viegli, pat nemanāmi ietekmēt un ilgtermiņā izveidot noteiktus sabiedrības uzskatus.

Eiropas Cilvēktiesību tiesas lietā „Surek v. Turkey” pieteicējs bija vairākuma daļu turētājs uzņēmumā, kuram piederēja iknedēļas izdevums, kas bija publicējis divas lasītāju vēstules, stipri nosodot valdības veiktos militāros uzbrukumus Turcijas Dienvidaustrumos un apsūdzot valdību par represijām pret Kurdu tautu. Pieteicējs, šī izdevuma īpašnieks, Turcijā tika apsūdzēts par propagandas izplatīšanu, kas vērstā pret Turcijas valsts nedalāmību un naida

¹ Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā: 15615/07 Féret v. Belgium.

un nesaticības izraisīšanu sabiedrībā, kā rezultātā viņš vērsās Eiropas Cilvēktiesību tiesā, uzskatot, ka ir pārkāptas viņa tiesības uz vārda brīvību.

Tiesa atzina, ka publicētās vēstules pēc sava satura ir atzīstamas par naidu un nesaticību kurinošām, izmantojot tādus izteicienus kā “Fašistiskā turku armija” un “slepkaņu banda” un tajās ir bijuši ietverti personu vārdi, tādā veidā apdraudot šo konkrēto personu drošību. Neskatoties uz to, ka apsūdzētais izdevuma īpašnieks sevi nekā nesaistīja ar šo vēstuļu saturu un nepauda tām atbalstu, tomēr Eiropas Cilvēktiesību tiesa secināja, ka viņš ir pārkāpis tiesību uz vārda brīvību nospraustās robežas. Tiesa atzina, ka uz viņu kā izdevuma īpašnieku gulstas īpaša atbildība un pienākumi, izvēloties kāda informācija tiks publicēta plašam sabiedrības lokam.¹

Šis Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums parāda tiesas nospraustās robežas attiecībā uz atbildības noteikšanu – nav būtiski, vai izdevuma publikācijā paustais ir paša izdevuma žurnālistu, redaktora vai īpašnieka viedoklis, arī tikai par naidu kurinošas runas pārpublicēšanu attiecīgā izdevuma īpašniekam ir jāuzņemas atbildību, jo viņam ir visas pilnvaras, lai noteiktu, kāda satura informācija viņam piederošajā izdevumā tiek publicēta.

Līdzīgus secinājumus tiesa ir izdarījusi vienā no pēdējā laika visplašāk apspriestajiem Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedumiem lietā *Delfi AS v. Estonia*, kas bija pirmā tāda veida lieta Eiropas Cilvēktiesību tiesas vēsturē, kurā tika izskatīta interneta portālu atbildība par tā lietotāju paustajiem izteikumiem komentāru sadaļā.² 2006. gadā pie viena no portālos publicētajiem rakstiem komentāru sadaļā tika publicēti ap divdesmit lasītāju komentāru, kuri tiesas ieskata bija atzīstami par naidu kurinošiem attiecībā pret rakstā pieminēto personu.

Tiesa šīs lietas izskatīšanas gaitā nonāca pie būtiskiem secinājumiem, kas ir mainījuši interneta portālu darbību visā Eiropā. Pirmkārt, tiesa par būtisku atzina faktu, ka *Delfi AS*, uzturot interneta portālu, rīkojas komerciālos nolūkos un tas, ka pie viņu publicētajiem rakstiem tiek publicēti lasītāju komentāri, ir viņu ekonomiskajās interesēs. Taču jebkurā gadījumā indivīdu pamattiesības ir atzīstamas par būtiskākām un pārākām par ziņu portālu ekonomiskajām interesēm gūt peļņu un citu interneta lietotāju interesēm anonīmi paust savu viedokli.

Otrkārt, tiesa uzsvēra, ka tikai pieteicējam *Delfi AS* bija tehniskas iespējas šos komentārus pie portālā publicētajiem rakstiem izdzēst, kā arī ir samērīgāk prasīt no portāla uzturētājiem kā profesionāļiem veikt komentāru satura uzraudzību un izdzēšanu, nekā no naida runas upuriem, kuriem nāktos nepārtraukti sekot līdzi katram publicētajam komentāram visos

¹ Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā: 26682/95 *Surek v. Turkey* (No.1).

² Nesterova I. ECT spriedums lietā *Delfi pret Igauniju*: interneta ziņu portāla atbildība par lietotāju komentāriem. *Jurista Vārds*, 28.07.2015., Nr. 29 (881).

interneta portālos. Līdz ar to Eiropas Cilvēktiesību tiesa secināja, ka interneta ziņu portāliem ir jāuzņemas atbildība par lasītāju komentāru saturu pie portālā publicētajiem rakstiem.¹

Kā šī sprieduma sakarā norādījis Artūrs Kučs – „(..) iepriekš bija grūtāk aizskartajam panākt taisnību, tad šeit vairs nebūs jāmeklē, kas slēpjas aiz anonīmā komentētāja, varēs vērst prasību pret „Delfiem” vai citiem līdzīgiem portāliem.”²

Tomēr jāmin, ka augstāk minētais attiecas tikai uz profesionālām preses organizācijām³, nevis sociālo mediju platformām, kuru saturu veido privātpersonas, brīvi publicējot savus ierakstus, kā piemēram, Facebook, Draugiem.lv un privāto blogu publicēšanas portāli.

Autore pievienojas šādam tiesas skatījumam, jo kā ikdienā tas ir bieži novērojams – jo kāds raksts ir provokatīvāks, jo vairāk lasītāju tam pievērsīs uzmanību un attiecīgi būs arī vairāk komentāru, kas šādām provokatīvām tēmām bieži vien pārkāpj to sliekšni, kur personu tiesības uz vārda brīvību robežojas ar naidu izraisošiem izteikumiem pret kādu noteiktu indivīdu vai sabiedrības daļu. Savukārt, jo vairāk skatījumu būs noteiktajam rakstam, jo vairāk interneta portāls varēs nopelnīt ar reklāmu publicēšanu tajā, kas tam ir īpaši būtiski, ņemot vērā tā komerciālo raksturu un peļņas gūšanas nolūku. Līdz ar to ir samērīgi prasīt, lai līdzās sabiedrībai aktuālu tematu publicēšanai, interneta ziņu portāls uzņemas arī īpašu atbildību par šo komentāru monitoringu un nepieciešamības gadījumā arī izdzēšanu.

Lai gan iepriekš aplūkoti spriedumi var radīt iesaīdu, ka žurnālistu, izdevēju un interneta portālu darbība ir būtiski ierobežota, palielinot to atbildības sliekšni par naidu kurinošas runas izplatīšanu, tomēr ir arī tādi Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedumi, kas secina, ka nacionālās tiesas ir pārkāpušas Eiropas Cilvēktiesību konvencijas 10. pantu, atzīstot par vainīgu žurnālistu naida runas izplatīšanu.

Viena no šādām lietām ir „Jersild v. Denmark”. Lai gan tās spriedums ir sastādīts 1994. gadā, nevar apgalvot, ka tajā paustās atziņas būtu novecojušas, ņemot vērā, ka tās kopsavilkums ir iekļauts Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2017.gada apkopojumā par naida runu⁴, kā arī atsauce uz šo lietu ir iekļauta Latvijas Republikas Augstākās tiesas 2012. gada tiesu prakses krimināllietās par nacionālā, etniskā un rasu nauda izraisīšanu apkopojumā.

Šajā lietā pieteicējs, žurnālists Jens Olaf Jersild, Danijā bija izveidojis dokumentālo filmu, kurā, citu starp, bija arī izgriezumi no intervijas ar trim locekļiem no nacionālistiski noskaņotas grupas, kas intervijas laikā pauda rasistisku viedokli, kā piemēram, „(..) ziemeļu

¹ Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā: 64569/09 Delfi As v. Estonia.

² Ozols I.F. ECT: Interneta portāli ir atbildīgi par lasītāju komentāriem. Latvijas sabiedriskie mediji, 2015. Pieejams: <http://www.lsm.lv/lv/raksts/latvija/zinas/ect-interneta-portali-ir-atbildigi-par-lasitaju-komentariem.a134135/> [aplūkots 2017. gada 8. aprīlī].

³ Turpat.

⁴ Factsheet – Hate speech. European Court of Human Rights, 2017. Pieejams: http://www.echr.coe.int/Documents/FS_Hate_speech_ENG.pdf. [Aplūkots 2017.gada 8.aprīlī].

štatī vĕlĕjās panākt, ka nĕģeri kļūst par brīviem cilvēkiem, paklau, viņi nav cilvēki, viņi ir dzīvnieki, vai ne, tas ir pilnīgi nepareizi, kas ir noticis. Cilvēkiem vajadzĕtu bĕt tiesībām turĕt vergus, jebkurā gadījumā es tā domāju” un „Uzņĕm gorillas bildi, paklau, un tad apskaties uz nĕģeri, tā ir tā pati ķermeņa uzbūve un viss, paklau, plakana piere un viss pārĕjais,” kā arī vairākkārtīgi sarunas laikā uzsverot, ka Dānija ir paredzĕta tikai dāņiem. Pĕc šīs intervijas materiālu publicĕšanas visi trīs jaunieši, kas pauda savus rasistiskos uzskatus, tika apsūdzĕti par naidu kurinošu izteikumu paušanu un kopā ar viņiem tika apsūdzĕts arī pieteicĕjs, žurnālists, kas, viņus intervĕjot, ar saviem jautājumiem ir uzkūdĕjis jauniešus paust šādu viedokli. Savai aizstāvībai žurnālists apgalvoja, ka jauniešu paustais viņu nekāda mĕra nav simpatizĕjis un viņš šādu intervĕju ir veicis tikai, lai rĕalistiski atainotu sabiedrībā pastāvošu problĕmu. Viņa mĕrķis nav bijis pārliecināt skatĕtājus par sekošanu šādai nostājai, tieši pretĕji.

Neskatoties uz žurnālista paskaidrojumiem, viņam tika piespriests naudas sods. Ņĕmot vĕra, ka pārĕjās tiesu instances noraidĕja žurnālista apelācijas sūdzības, viņš vĕrsās ar prasību pret Dāniju Eiropas Cilvēktiesību tiesā.

Eiropas Cilvēktiesību tiesa par būtisku atzina faktu, ka dokumentālās filmas ievadu žurnālists uzsāka ar atsauci uz pĕdĕjā laika publiski izskanĕjušo diskusĕju par rasismu Dānijā un rosināja skatĕtājus vārot filmu tieši šajā kontekstā. Kā arī viņš uzsvĕra, ka filmas mĕrķis ir atainot skatĕtājam dažādus rasisma aspektus, identificĕjot indivĕdus ar rasistiskiem uzskatiem, parādot viņu mentalitāti un sociālo stāvokli. Tiesa ņĕma vĕra arī to, ka šīs intervijas materiāli tika rādĕti nopietna satura televĕzijas pārraidĕ, kas paredzĕta labi izglĕtotiem skatĕtājiem un kurā tiek atainotas plaša spektra aktuālas sociālas un politiskas problĕmas, tai skaita, sižeti, kas skar ksenofobĕju, imigrāciju un bĕgļu jautājumus.

Tiesa atzina, ka no žurnālista uzdotajiem jautājumiem un izteikumiem var spriest, ka viņš pats neatbalsta jauniešu rasistiskos uzskatus un intervijas laikā tieši mudina jauniešus izvērtĕt pretĕju viedokli, piemĕram to, ka melnādainie ieņĕm arī augstus amatus.

Rezultāta Eiropas Cilvēktiesību tiesa atzina, ka pret žurnālistu Jens Olaf Jersild ir noticis Eiropas Cilvēktiesību konvencijas 10. panta pārkāpums tiesībām uz vārda brīvību, jo paša žurnālista mĕrķis, publicĕjot intervĕju, nebija rasistisks, kā arī, sodot žurnālistu par palīdzību citu personu viedokļu izplatĕšanā plašākai publikai, tiktu nopietni traucĕts preses ieguldĕjums sabiedrībā aktuālu diskusĕju un dažādo viedokļu atainošanā.¹

¹ Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums: 15890/89 Jersil v. Denmark.

5.3. Rasisma un etniskās piederības jēdzienu izpratne

Diemžēl ir novērojami arī negatīvi piemēri, kuros Latvijas Republikas tiesās netiek ņemtas vērā Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedumos izteiktās atziņas un paustie secinājumi. Kā piemēru tam jāmin krimināllietu Nr. 11840001107, kurā tiesas pieņemtie lēmumi un argumentācija ir kritizēta gan no ekspertu puses¹, gan arī autore tajos saskata pretrunas ar Eiropas Cilvēktiesību tiesas praksi.

Krimināllietā Nr. 11840001107 persona pirmās instances tiesā ar 2008. gada 6. marta spriedumu tikusi atzīta par vainīgu noziedzīgā nodarījuma izdarīšanā, kas paredzēts Krimināllikuma 78. panta pirmajā daļā, izraisot nesaticību starp dažādu tautu pārstāvjiem un paužot naidīgu attieksmi pret ebreju un čigānu tautu, publiski izsakoties diskusijas laikā, ka ebreju un čigānu tautu pārstāvjiem nav tiesību eksistēt un tos ir jāiznīcina. Tiesa vainīgo sodīja ar brīvības atņemšanu uz vienu gadu un sešiem mēnešiem.² Apelācijas instancē Latvijas Republikas Augstākās tiesas Krimināllietu tiesu palāta iepriekš minēto pirmās instances tiesas spriedumu atcēla daļā par noteikto galīgo sodu un sodīja vainīgo ar brīvības atņemšanu uz diviem gadiem un vienu mēnesi. Izskatot šo krimināllietu kasācijas kārtībā, Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departaments ar 2009. gada 30. aprīļa lēmumu šo spriedumu atcēla un lietu nosūtīja jaunai iztiesāšanai apelācijas instances tiesai. Rezultātā 2010. gada 22. februārī Augstākās tiesas Krimināllietu tiesu palāta apelācijas instancē atkārtoti izskatīja šo krimināllietu Nr. 11840001107 un atcēla pirmās instances tiesas spriedumu, atzīstot personu par nevainīgu un attaisnojot. Šāds lēmums tika pamatots ar to, ka pirmās instances tiesa šo personu apsūdzēja par darbībām, kas vērstas uz nacionālā vai rasu naida vai nesaticības izraisīšanu, lai gan no personas inkriminēta noziedzīgā nodarījuma apraksta izriet, ka viņš ar savām faktiskajām darbībām vērsies pret etniskajām grupām, konkrēti, čigāniem un ebrejiem, to etniskās piederības dēļ (nevis rases vai nacionālās piederības dēļ).

Krimināllikuma 78. panta pirmās daļas dispozīcijā, kas bija spēkā šo darbību izdarīšanas laikā, bija paredzēts sods tikai par “par darbību, kas apzināti vērsta uz nacionālā vai rasu naida vai nesaticības izraisīšanu, kā arī par apzinātu personas ekonomisko, politisko vai sociālo tiesību tiešu vai netiešu ierobežošanu vai tiešu vai netiešu priekšrocību radīšanu personai atkarībā no tās rases vai nacionālās piederības (...)”³, līdz ar to Krimināllikuma 78. panta pirmās daļas dispozīcijā nebija aptverta darbība par etniskā naida vai nesaticības izraisīšanu, un tiesa

¹Kritiku attiecībā uz krimināllietas Nr. 11840001107 gala spriedumu sarunas laikā izteikusi Latvijas Cilvēktiesību centra direktore Anhelita Kamenska.

²Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2008. gada 6. marta spriedums krimināllietā Nr. 11840001107, K04-0145-08/3.

³Krimināllikums: Latvijas Republikas likums. (01.01.2007-18.07.2007.redakcijā). Latvijas Vēstnesis, 1998. 8. jūlijs, Nr.199/200.

secināja, ka personai inkriminētajās noziedzīgajās darbībās nav Krimināllikuma 78. panta pirmajā daļā ietvertā noziedzīgā nodarījuma sastāva objektīvās puses pazīmes, atzīstot, ka persona viņam celtajā apsūdzībā ir attaisnojama, jo apsūdzētā izdarītajā nodarījumā nav noziedzīgā nodarījuma sastāva.

Kā redzams no šīs attaisnojošā 2010. gada 22. februāra Augstākās tiesas Krimināllietu tiesu palātas sprieduma, tiesa ir uzsvērusi, ka rase, nācija un etniskā piederība ir pēc satura atšķirīgi jēdzieni¹, tādā veidā piemērojot tikai gramatisko interpretācijas metodi, secinot, ka uz darbību izdarīšanas brīdi spēkā esošajā Krimināllikuma 78. panta pirmās daļas redakcijā termini rase un nacionālā piederība neaptver etnisko piederību. Tomēr šāds secinājums ir apšaubāms, ja tiek ņemta vērā Eiropas Cilvēktiesību tiesas prakse un starptautiskais regulējums cilvēktiesībās.

Kā Eiropas Cilvēktiesību tiesa secinājusi vienā no saviem 2005. gada spriedumiem - etniskā piederība un rase ir savstarpēji saistīti koncepti, kas pārklājas. Diskriminācija, kas balstīta uz personas faktisko vai šķietamo etnisko piederību, ir uzskatām par rasu diskrimināciju.² Šādas tēzes izriet no 1969. gada 4. janvāra ANO Starptautiskās konvencijas par jebkuras rasu diskriminācijas izskaušanu, kuras pirmajā pantā ir noteikts, ka "jēdziens "rasu diskriminācija" nozīmē jebkuru atšķirību, izņēmumu, ierobežojumu vai priekšrocību, kuri pamatojas uz rases, ādas krāsas, ģints, nacionālās vai etniskās izcelšanās (..)".³ Būtiski pieminēt, ka šī konvencija ir Latvijas Republikai juridiski saistoša kopš 1992. gada 14. maija.

Tāpat Eiropas Cilvēktiesību tiesa šajā spriedumā atsaucas arī uz 2002. gada 13. decembra Eiropas Komisijas pret rasismu un neiecietību rekomendācijām Nr. 7 „Par nacionālo likumdošanu rasisma un rasu diskriminācijas apkarošanai”, kurās, līdzīgi kā augstāk pieminētajā ANO konvencijā, ir noteikts, ka termins “rasisms” nozīmē „pārliecību, ka tāds iemesls kā rase, ādas krāsa, valoda, reliģija, pilsonība vai nacionālā vai etniskā izcelsme attaisno necieņu pret personu vai personu grupu, vai ideju par pārkāpumu pār personu vai personu grupu.”⁴

Tātad arī šīs rekomendācijas paredz, ka termins “rase” sevī iekļauj citas pazīmes, t.sk., arī etnisko piederību.

¹ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Krimināllietu tiesu palātas 2010. gada 22. februāra spriedums krimināllietā Nr. 11840001107, PAK-173, 11. lpp.

² Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietās: 55762/00 un 55974/00 Timishev v. Russia.

³ ANO Starptautiskā konvencija par jebkuras rasu diskriminācijas izskaušanu. Pieejams: <http://www.humanrights.lv/doc/vispaar/jebkdisk.htm> [aplūkots 2017.gada 28.februārī].

⁴ Eiropas Komisija pret rasismu un neiecietību. Vispārēji politiskā rekomendācija Nr. 7 Par nacionālo likumdošanu rasisma un rasu diskriminācijas apkarošanai. Strasbūra, 2003. 17. februāris. Pieejams: http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/activities/GPR/EN/Recommendation_N7/REC7-2003-8-LVA.pdf [aplūkots 2017. gada 9. februārī].

Šie paši secinājumi tiek atkārtoti arī Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2009. gada 22. decembra spriedumā lietās Nr. 27996/06 un 34836/06, kur tiesa savā pamatojumā atsaucās uz šīm pašām tēzēm, ka rase un etniskā piederība ir savstarpēji saistīti termini un diskriminācija, kas izriet no personas etniskās piederības, ir viena no rasu diskriminācijas formām.¹

Tātad var secināt, ka vairākos starptautiskajos tiesību aktos un Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedumos, kas bija spēkā, kad Latvijas Republikas Augstākās tiesas Krimināllietu tiesu palāta skatīja krimināllietu Nr. 11840001107, termins “rasisms” un “rasu diskriminācija” ir aplūkojami plašākā nozīmē, paredzot termina “rasisms” tvērumā arī citas pazīmes, ne tikai rasi, bet arī, piemēram, etnisko piederību. Līdz ar to kritiski ir vērtējams tiesnešu šaurais skatījums krimināllietā Nr. 11840001107, interpretējot noziedzīgā nodarījuma izdarīšanas brīdī spēkā esošā Krimināllikuma 78. panta pirmajā daļā paredzēto pazīmju tvērumu, t.i., nošķirot etnisko piederību no panta dispozīcijā ietvertajiem jēdzieniem “nacionālā un rasu naida un nesaticības izraisīšana”.

¹ Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietās: 27996/06 un 34836/06 *Sejdic and Finci v. Bosnia and Herzegovina*.

6.KRIMINĀLLIKUMA 78. PANTA STATISTIKA UN TENDENCES

Lai izdarītu secinājumus par konkrētā noziedzīgā nodarījuma izdarīšanas tendencēm, par vienu no efektīvākajiem līdzekļiem ir atzīstama statistikas apkopošana un padziļinātas analīzes veikšana. Lai analizētu Krimināllikuma 78. pantā paredzēto noziedzīgo nodarījumu reģistrēšanas skaita pieaugumu vai samazinājumu pēdējo gadu laikā, autore izmantoja Iekšlietu Ministrijas Informācijas centra statistikas datus par 2011.-2016.gadu. Turpmāk tiks sīkāk aplūkoti publiski pieejamie statistikas dati par katru gadu atsevišķi.

2016. gadā Latvijas Republikā kopā ir reģistrēti 6 noziedzīgi nodarījumi, kas ietverti Krimināllikuma 78. pantā. No tiem 1 ir ticis izdarīts saskaņā ar Krimināllikuma 78. panta pirmo daļu, bet 5 ar šī panta otro daļu. Tas ir zemākais reģistrēto noziedzīgo nodarījumu skaits pēdējo 6 gadu laikā (neskaitot 2017. gada statistiku).

2015. gadā Latvijas Republikā ir reģistrēti 10 naida runas un naida noziegumu gadījumi, no kuriem vairākums jeb 8 ir tikuši kvalificēti saskaņā ar Krimināllikuma 78. panta otro daļu.

2014. gadā Latvijas Republikā kopā ir reģistrēti 8 noziedzīgi nodarījumi, kas paredzēti Krimināllikuma 78. pantā. Viens no tiem ir ticis izdarīts pēc Krimināllikuma 78. panta pirmās daļas, bet 7 pēc šī panta otrās daļas. Pie tam visi 8 noziedzīgie nodarījumi ir reģistrēti Rīgā.

2012. un 2013. gadā naida runas un naidu noziegumu skaits ir bijis vislielākais, proti, 2012. gadā reģistrēti 17 noziedzīgi nodarījumi, kas paredzēti Krimināllikuma 78.pantā, bet 2013. gadā – 20. No šiem kopā 37 nodarījumiem divu gadu periodā absolūtas vairākums jeb 36 noziedzīgie nodarījumi ir paveikti atbilstoši kādai no Krimināllikuma 78. panta otrajā daļā iekļautajai kvalificējošajai pazīmei.

2011. gadā Latvijas Republikā kopā ir reģistrēti 12 noziedzīgi nodarījumi, kas ietverti Krimināllikuma 78. pantā. Viens no tiem ir ticis izdarīts pēc Krimināllikuma 78. panta pirmās daļas, bet 11 pēc šī panta otrās daļas.

	2011.	2012.	2013.	2014.	2015.	2016.	Kopā
KL 78.p.(1)	1	0	1	1	2	1	6
KL 78.p.(2)	11	17	19	7	8	5	67
KL 78.p.(3)	0	0	0	0	0	0	0
Kopā	12	17	20	8	10	6	

Tabula. Statistika par reģistrēto noziedzīgo nodarījumu, kas paredzēts KL 78. pantā, skaitu.¹

¹ Iekšlietu Ministrijas Informācijas centrs. Kriminālā statistika. Pieejams: <http://www.ic.iem.gov.lv/lv/node/109> [aplūkots 2017. gada 10. februārī].

No statistikas datiem var secināt, ka pārliecinoši lielākajā daļā gadījumu Krimināllikuma 78. pants tiek piemērots pēc šī panta otrās daļas, t.i. par tādu darbību, kas vērsta uz nacionālā, etniskā, rasu vai reliģiskā naida vai nesaticības izraisīšanu, ja to izdarījusi personu grupa vai valsts amatpersona, vai uzņēmuma (uzņēmējsabiedrības) vai organizācijas atbildīgs darbinieks vai ja tā izdarīta, izmantojot automatizētu datu apstrādes sistēmu.

Kā redzams no tabulā apkopotajiem datiem, pēdējo sešu gadu laikā nav reģistrēta neviena darbība, kas vērsta uz nacionālā, etniskā, rasu vai reliģiskā naida vai nesaticības izraisīšanu, kas saistīta ar vardarbību vai draudiem vai ja to izdarījusi organizēta grupa.

Ir novērojams arī reģistrēto noziedzīgo nodarījumu skaita kritums pēdējo trīs gadu laikā. 2016. gadā ir reģistrēti par 70% mazāk noziedzīgo nodarījumu, kas iekļauti Krimināllikuma 78. pantā, nekā 2013. gadā. No tabulā apkopotajiem datiem varētu izdarīt šķietamu secinājumu, ka šādi noziegumi, kas iekļauti Krimināllikuma 78. pantā, tiek pastrādāti mazāk, tā kā reģistrēto noziedzīgo nodarījumu skaits sarūk. Tomēr ņemot vērā pieaugošo diskusiju sabiedrībā par patvēruma meklētāju uzņemšanu, izmitināšanu un to integrāciju, autore apšaubā šāda secinājuma patiesumu.

Kā savā 2016. gadā izdotajā publikācijā atzīst arī naida noziegumu eksperts Ēriks Treļs: “Palielinoties patvēruma meklētāju un migrantu daudzumam Eiropā, turpina pieaugt sociālā spriedze arī Latvijā un citur Eiropā, un raksta autors paredz, ka šīs spriedzes rezultātā pieaugs arī lietu skaits par nacionālā, etniskā, rasu, reliģiskā vai sociālā naida un nesaticības izraisīšanu.”¹ Autore pievienojas šim Ērika Treļa paustajam viedoklim, jo pašreiz nav pamata uzskatīt, ka sabiedrības nostāja kļūtu labvēlīgāka un atvērtāka pret cittautiešiem.

Kā vienu no būtiskākajiem iemesliem, kādēļ statistikas dati ir ar tendenci uzrādīt mazāk reģistrētos naida noziegumus pēdējo trīs gadu laikā, Latvijas Cilvēktiesību Centra direktore min to, ka ir ļoti zems personu ziņošanas līmenis un uzticība policijas darbam kopumā. Aizskartās personas uzskata, ka ziņot policijai nav jēgas, jo tā pat kriminālprocess netiks uzsākts, vai arī pat ja tiks uzsākts, netiks pienācīgi izmeklēts. No naida noziegumiem cietušās personas nereti uzskata, ka policijā viņu iesniegumus neuztvers nopietni vai viņi tiks pakļauti jauniem aizskārumiem savas atšķirīgās nacionalitātes, etniskās piederības vai rases dēļ. Līdz ar to katra gada statistikas dati ir atkarīgi no aizskarto indivīdu uzticības policijai un arī no viņu zināšanām par savām tiesībām policijā vērsties.

Kā redzams no statistikas datiem, lielākā daļa reģistrēto noziedzīgo nodarījumu ir izdarīti saskaņā ar Krimināllikuma 78. panta otro daļu, kas vairākumā gadījumu nozīmē

¹ Treļs Ē. Teksta juridiskās ekspertīzes īpatnības lietās par naida izraisīšanu. Rīgas Stradiņa universitātes Juridiskās fakultātes elektroniskais juridisko zinātnisko rakstu žurnāls Nr. 1. Rīga: Rīgas Stradiņa universitāte, 2016, 54. lpp.

nacionālā, etniskā, rasu vai reliģiskā naida vai nesaticības izraisīšanu, izmantojot automatizētu datu apstrādes sistēmu, kas Latvijā visbiežāk izpaužas komentāru publicēšanā dažādos interneta portālos. Latvijas Cilvēktiesību Centra direktore sarunas laikā atzina, ka Latvijā naida runas monitorings norisinās kampaņveidīgi dažādu projektu ietvaros. Līdz ar to vairāk naida runas gadījumu tiek konstatēti un reģistrēti tajos gados, kad tiek veikts monitorings un eksperti mērķtiecīgi caurskata lielāko interneta portālu komentāru sadaļas, skatot, vai kāda persona ir publicējusi naida runu, kas būtu sodāma saskaņā ar Krimināllikuma 78. pantu. Var pieņemt, ka, ja naidīgo interneta komentāru uzraudzība norisinātos nepārtraukti, arī reģistrēto noziegumu skaits būtu lielāks. Tas būtu atzīstams par būtisku uzlabojumu naida runas izskaušanā Latvijā, jo, kā jau iepriekš minēts, cietušās personas ne vienmēr vēršas policijā, bet samierinās ar šādiem nodarījumiem pret sevi kā ar kaut ko pašsaprotamu svešā valstī vai arī jūtas bezspēcīgas atrast palīdzību un pret to cīnīties. Līdz ar to tas būtu veids kā apzināt un sodīt naidu kurinošas runas autorus, pat ja par tiem neviens cietušās neziņo.

Tomēr par būtiskāko un efektīvāko instrumentu naida noziegumu izskaušanai ilgtermiņā autore uzskata sabiedrības informēšanu par viņu tiesībām ziņot policijai un kampaņām, kas turpinātu celt sabiedrības uzticēšanos policijas darbam naida noziegumu izmeklēšanā. Kā konstatēts Latvijas Universitātes Sociālo un politisko pētījumu institūta demokrātijas auditā, uzticēšanās rādītāji Valsts policijai ar katru gadu pieaug. Ja 2003. gadā Valsts policijai uzticējās vien nedaudz pāri 40% Latvijas iedzīvotāju, tad 2013. gadā šis skaitlis jau pārsniedza 55%.¹ Savukārt 2015. gada janvārī statistikas dati liecinājuši, ka uzticība Valsts policijai ir augusi līdz 60%, tātad 2/3 valsts iedzīvotāju pauduši uzticību šai valsts iestādei.² Neskatoties uz šo pozitīvo tendenci, Valsts policijai 2015. gada sākumā nemaz neuzticējās vai drīzāk neuzticējās 34% aptaujāto, līdz ar to ir turpināms darbs pie Latvijas iedzīvotāju uzticības Valsts policijai celšanas, ņemot vērā, ka runa ir ne tikai par latviešiem, bet arī cittautiešiem, kuri nepārvalda valsts valodu. Naida noziegumu kontekstā tieši uz šo sabiedrības daļu būtu jāvērs plašākās uzticības celšanas kampaņas.

Jāņem arī vērā, ka, jo mazāk ir reģistrēto naida noziegumu un mazāk personas tiek atzītas par vainīgām šo noziegumu pastrādāšanā, jo lielāka nesodāmības sajūta var sabiedrībā rasties. Līdzīgu nostāju ir paudis arī Ēriks Treļš, atzīstot, ka „Saskarsmes pieredzes un

¹ *Cik demokrātiska ir Latvija? : Demokrātijas audits, 2005–2014.* Zin. red. Juris Rozenvalds. Rīga: LU Sociālo un politisko pētījumu institūts, 2014, 164 lpp.

² Ambote S. Pētījums: aug uzticība Valsts policijai. Latvijas sabiedriskie mediji, 2015. 11.marts. Pieejams: <http://www.lsm.lv/lv/raksts/?id=121097&print=1> <http://www.lsm.lv/lv/raksts/latvija/zinas/ect-interneta-portali-ir-atbildigi-par-lasitaju-komentariem.a134135/> [aplūkots 2017. gada 10. aprīlī].

informācijas trūkums ir labvēlīga augsne aizspriedumiem un stereotīpiem, kas savukārt var kļūt par iemeslu naida noziegumiem.”¹

Kā norādīts Demokrātisko institūciju un cilvēktiesību biroja izdotajās praktiskajās vadlīnijās, statistika nav objektīvs rādītājs par attiecīgajā valstī pastrādāto naida noziegumu skaitu, jo bieži vien vislielākos naida noziegumu rādītājus uzrāda nevis valstis, kur tie patiešām tiek pastrādāti visbiežāk, bet kur ir visefektīvākais mehānisms naida noziegumu konstatēšanā un fiksēšanā.² Autores prāt, šī atziņa diemžēl attiecas arī uz situāciju Latvijā, kur zemie statistikas rādītāji visticamāk norāda nevis uz ļoti labu situāciju sabiedrības integrācijas jautājumos un līdz ar to maz pastrādātiem naida noziegumiem, bet gan drīzāk šie statistikas dati norāda uz cietušo personu neziņošanu par pastrādātajiem naida noziegumiem vai naida runas gadījumiem.

¹ Treļs Ē. Patvēruma meklētāji un likumpārkāpumu prevencijas problēmjautājumi. Pieejams: http://www.trels.lv/publikacijas_13.html. [aplūkots 2017. gada 10. aprīlī].

²Hate Crime Laws. A Practical Guide. OSCE/ODIHR, 2009. 11. lpp. Pieejams: <http://www.osce.org/odihr/36426>. [aplūkots 2017. gada 10. aprīlī].

KOPSAVILKUMS

1. Pašlaik praksē ir novērojamas vairākas problēmas, kas rodas saistībā ar Krimināllikuma 78. panta un 150. panta atrašanos dažādās Krimināllikuma sevišķās daļas nodaļās. Neskatoties uz vairākām būtiskām šo pantu līdzībām, tos izmeklē divas dažādas izmeklēšanas iestādes un sodi par šajos pantos iekļautajiem noziedzīgajiem nodarījumiem ir noteikti nesamērīgi. Kā arī ir apgrūtināta pirmstiesas procesuālo darbību veikšana, jo viena Krimināllikuma 78. pantā ietvertā noziedzīgā nodarījuma izmeklēšanā var tikt iesaistītas divas dažādas izmeklēšanas iestādes – uz izsaukumu tiek saukta Valsts policija, kas uzsāk izmeklēšanu un kvalificē konstatēto nodarījumu, bet savas kompetences ietvaros izmeklēšanu turpina Drošības policija. Līdz ar to autore maģistra darbā ir izteikusi priekšlikumu pārcelt Krimināllikuma 78. pantu uz Krimināllikuma sevišķās daļas XIV nodaļu, kurā pašlaik ir ietverts Krimināllikuma 150. pants. Tādā veidā Krimināllikuma 78. pantā ietvertā noziedzīgā nodarījuma izmeklēšana un piemērošana būtu efektīvāka, jo to visa procesa gaitā izmeklētu Valsts policija.
2. Kā novērojams tiesu praksē, problēmas var radīt atsevišķu terminu nepareiza izpratne Latvijas Republikas tiesās, kas ir pretēja starptautisko cilvēktiesību dokumentu un Eiropas Cilvēktiesību tiesas noteiktajiem skaidrojumiem. Termini “rasisms” un “rasu diskriminācija” ir jātulko plaši, paredzot termina “rasisms” tvērumā arī citas pazīmes, ne tikai rasi, bet arī, piemēram, etnisko piederību. Diskriminācija, kas balstīta uz personas faktisko vai šķietamo etnisko piederību, ir uzskatāma par rasu diskrimināciju.
3. Ņemot vērā gan Eiropas Cilvēktiesību tiesas, gan arī Latvijas Republikas tiesu atziņas, piemērojot Krimināllikuma 78. pantu, jāņem vērā, ka:
 - 3.1. Gan publiski pausti politiķu viedokļi, gan arī žurnālistu publikācijas sasniedz plašu klausītāju un lasītāju loku un līdz ar to var viegli, pat nemanāmi ietekmēt un ilgtermiņā izveidot noteiktus sabiedrības uzskatus, tādēļ šīm personu grupām ir jo īpaši jāizvairās no naidu kurinošas runas paušanas.
 - 3.2. Nav būtiski, vai izdevuma publikācijā paustais ir paša izdevuma žurnālistu, redaktora vai īpašnieka viedoklis, arī tikai par naidu kurinošas runas pārpublicēšanu attiecīgā izdevuma īpašniekam ir jāuzņemas atbildību.
 - 3.3. Atsauksšanās uz aizskarošu un uz naidu kurinošu citātu, mēģinot radīt priekšstatu, ka persona nav publiskotā aizskarošā teksta autors, lai paustu savu viedokli publiskajā

telpā, neatbrīvo komentāra publicētāju no atbildības saskaņā ar Krimināllikuma 78. pantu.

- 3.4. Ir īpaši jāizvērtē, vai naida runas gadījumā personas paustais viedoklis nav izteikts publiskas diskusijas ietvaros un vai personas mērķis nav bijis izteikties sabiedrības kopējo interešu vārdā, lai paustu savus ierosinājumus sabiedrībai aktuālas situācijas risināšanai. Tādā gadījumā arī šokējoša un kādai sabiedrības grupai aizskaroša viedokļa paušana ir uzskatāma par tiesību uz vārda brīvību izmantošanu, un tas nav sodāms saskaņā ar Krimināllikuma 78. pantu.
4. Par Krimināllikuma 78. pantā iekļautā noziedzīgā nodarījuma izdarīšanu personu var saukt pie atbildības tikai tādā gadījumā, ja ir pierādīts, ka persona rīkojusies ar tiešu nodomu. Kā ir novērojams no Latvijas Republikas tiesu prakses, par tiešā nodoma esamību var liecināt:
 - 4.1. Citātu izmantošana, paužot naida runu rakstisku komentāru veidā;
 - 4.2. Sarkastisks rakstības stils un rūpīgi izmeklēti vārdi, kā arī lielo burtu (*Caps Lock*) lietojums;
 - 4.3. Naidu kurinoša ieraksta vairākkārtīga atkārtošana;
 - 4.4. Personu piederība ekstrēmām organizācijām, piemēram, skinhedu kustībai, par ko var liecināt personu apģērbs un izmantotie simboli noziedzīgā nodarījuma izdarīšanas brīdī.
5. Zemie statistikas rādītāji par reģistrētajiem naida noziegumiem vai naida runas gadījumiem par laika periodu no 2011. gada līdz 2016. gadam (ieskaitot) var norādīt uz cietušo personu nepietiekošu neziņošanu par pret sevi vērstajiem šāda veida nodarījumiem, kas var būt skaidrojama ar sabiedrības neuzticēšanos policijas darbam.

ANOTĀCIJA

Pēdējos gados sabiedrībā pastāvošā diskusija par imigrantu uzņemšanu ir aktualizējusi noziedzīgus nodarījumus, kas ietverti Krimināllikuma 78. pantā, t.i., aizliegumu veikt darbības, kas vērstas uz nacionālā, etniskā, rasu vai reliģiskā naida vai nesaticības izraisīšanu.

Maģistra darba ietvaros tiek aplūkota problemātika attiecībā uz jautājumiem par Krimināllikuma 78. pantā ietvertā noziedzīgā nodarījuma sastāva konstatēšanu un tajā iekļautā noziedzīgā nodarījuma izmeklēšanas institucionālo piekritību, kā arī tiek apkopoti un sīkāk analizēti statistikas dati par reģistrēto noziedzīgo nodarījumu, kas ietverti Krimināllikuma 78. pantā, skaitu un tā atbilstība faktiskajai situācijai.

Ņemot vērā, ka Krimināllikuma 78. panta piemērošana mijiedarbojas ar personu tiesībām uz vārda brīvību, maģistra darbā papildus Latvijas Republikas tiesiskajam regulējumam tiek aplūkotas arī starptautiskās cilvēktiesību normas, kā arī Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedumi.

Maģistra darba ietvaros tiek izteikts priekšlikums pārceļt Krimināllikuma 78. pantu no Krimināllikuma IX nodaļas uz Krimināllikuma XIV nodaļu, tādā veidā padarot šajā pantā ietvertā noziedzīgā nodarījuma izmeklēšanu un piemērošanu efektīvāku.

Atslēgas vārdi: Naira runa, naida noziegumi, tiesības uz vārda brīvību.

ANNOTATION

The discussion that exists in the last couple of years on the reception of new immigrants has highlighted criminal offenses which are included in Article 78 of the Criminal Law i.e. prohibition to commit acts directed towards triggering national, ethnic, racial or religious hatred or enmity.

The Master thesis deals with issues on establishing the essential elements of the criminal offenses included in Article 78 of the Criminal Law and the institutional jurisdiction over those criminal offences. Also the statistical data on the number of registered offences included in Article 78 of the Criminal Law and its compliance with the factual situation has been summarized and analyzed in more detail.

By taking into account that the application of Article 78 of the Criminal Law interacts with persons rights to freedom of expression, in addition to legislation of Republic of Latvia international human rights and judgements of European Court of Human rights have also been dealt with.

In these Master thesis it is proposed to move Article 78 of the Criminal Law from section IX of the Criminal Law to section XIV, in that way making investigation and application of Article 78 of the Criminal law more effective.

Key words: Hate speech, hate crimes, rights to freedom of expression.

IZMANTOTĀS LITERATŪRAS, NORMATĪVO AKTU UN JURIDISKĀS PRAKSES SARAKSTS

Literatūra

1. Ambote S. Pētījums: aug uzticība Valsts policijai. Latvijas sabiedriskie mediji, 2015. 11.marts. Pieejams: <http://www.lsm.lv/lv/raksts/?id=121097&print=1http://www.lsm.lv/lv/raksts/latvija/zinas/ect-interneta-portali-ir-atbildīgi-par-lasitaju-komentariem.a134135/>.
2. Ambrasa I. “Naida runas un naida noziegumu atpazīšanas un izmeklēšanas prakses problēmaspekti Latvijas Republikā”. Latvijas Republikas Tiesībsarga birojs. Pētījums, Rīga, 2016. gada augusts.
3. Cik demokrātiska ir Latvija?: Demokrātijas audits, 2005–2014. Zin. red. Juris Rozenvalds. Rīga: LU Sociālo un politisko pētījumu institūts, 2014, 164. lpp.
4. Eiropas komisija pret rasismu un neiecietību. Vispārēji politiskā rekomendācija Nr. 7 Par nacionālo likumdošanu rasisma un rasu diskriminācijas apkarošanai. Strasbūra, 2003. 17. februāris. Pieejams: http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/activities/GPR/EN/Recommendation_N7/REC7-2003-8-LVA.pdf
5. Eiropas Komisijas pret rasismu un neiecietību Ziņojums par Latviju (ceturtais posms). Publicēts: 2012. gada 21. februārī.
6. Informatīvais ziņojums par tiesisko regulējumu attiecībā uz atbildību par nacionālā vai etniskā naida izraisīšanu, aicinājumu likvidēt valstisko neatkarību vai graut teritoriālo vienotību un valsts simbolu zaimošanu. Tieslietu Ministrija, 2014. 27.janvāris. Pieejams: <http://cilvektiesibas.org.lv/lv/database/informativais-zinojums-par-tiesisko-regulejumu-att-411/>.
7. Krastiņš U., Liholaja V. Krimināllikuma komentāri. Pirmā daļa (I-VIII¹ nodaļa). Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2015.
8. Krastiņš U., Liholaja V. Krimināllikuma komentāri. Otrā daļa (IX-XVII nodaļa). Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2016.
9. Krastiņš. U., Liholaja V., Niedre A. Krimināltiesības. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 1999.
10. Krastiņš. U., Liholaja V., Niedre A. Krimināltiesības. Vispārīgā daļa. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2008.
11. Krastiņš U. Noziedzīgs nodarījums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2000.
12. Krastiņš U. Noziedzīga nodarījuma sastāvs un nodarījuma kvalifikācija. Teorētiskie aspekti. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2014.

13. Krastiņš U. Tieša nodoma tvērums Krimināltiesībās. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2017, 28.lpp.
14. Kučs A. 100. Ikvienam ir tiesības uz vārda brīvību, kas ietver tiesības brīvi iegūt, paturēt un izplatīt informāciju, paust savus uzskatus. Cenzūra ir aizliegta. Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa Cilvēka pamattiesības. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011.
15. Kučs A., Burbergs M. Vispārējai cilvēktiesību deklarācijai – 60. Jurista Vārds, 2008. 23. decembris, Nr. 48.
16. Kučs A. Eiropas Savienības Padomes Pamatlēmums par krimināltiesību izmantošanu cīņā pret noteiktiem rasisma un ksenofobijas veidiem un izpausmēm un tā ieviešana Latvijas tiesību aktos. Latvijas Universitātes žurnāls „Juridiskā zinātne” Nr.3. Rīga: Latvijas Universitāte, 2012.
17. Kučs A. Vārda brīvības robežas: goda un cieņas aizskaršana, naida kurināšana. Sabiedriskās politikas centrs PROVIDUS. Nordik, 2004.
18. Ķinis U. Krāpšana automatizētā datu apstrādes sistēmā. Jurista Vārds, 2014. 15. jūlijā, Nr.27 (629)).
19. Latvijas Republikas Saeimas 2014. gada 21. augusta sēdes stenogramma. Pieejama: <http://titania.saeima.lv/LIVS11/saeimalivs11.nsf/0/C6BEAB3CA1FF0C36C2257D400031E0BD?OpenDocument>.
20. Liholaja V. Kā atrast saprātīgu līdzsvaru. Jurista Vārds, 2005. 25.janvāris, Nr. 3.
21. Ozols I.F. ECT: Interneta portāli ir atbildīgi par lasītāju komentāriem. Latvijas sabiedriskie mediji, 2015. Pieejams:<http://www.lsm.lv/lv/raksts/latvija/zinas/ect-interneta-portali-ir-atbildigi-par-lasitaju-komentariem.a134135/>
22. Ņesterova I. ECT spriedums lietā *Delfi pret Igauniju*: interneta ziņu portāla atbildība par lietotāju komentāriem. Jurista Vārds, 28.07.2015., Nr. 29 (881).
23. Pārskats par attīstību naida noziegumu un naida runas novēršanā. Latvijas Cilvēktiesību centrs. Pieejams: http://cilvektiesibas.org.lv/media/record/docs/2015/11/30/Parskats_Naida_noziegumi.pdf.
24. Rudevskis J. 89. Valsts atzīst un aizsargā cilvēka pamattiesības saskaņā ar šo Satversmi, likumiem un Latvijai saistošiem starptautiskajiem līgumiem. Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa Cilvēka pamattiesības. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011.
25. Sabiedrība migrantus negrib. Pret bēgļiem – 78,3%. Pētījumu centrs SKDS. Pieejams: <http://nra.lv/latvija/159845-petijums-sabiedriba-migrantus-negrib-pret-begliem-78-3.htm>
26. Treļš Ē. Kriminālatbildības par sociālā naida un nesaticības izraisīšanu teorētiskās un praktiskās problēmas. Pieejams: http://www.trels.lv/publikacijas_16.html

27. Treļš Ē. Patvēruma meklētāji un likumpārkāpumu prevencijas problēmjaūtājumi. Pieejams: http://www.trels.lv/publikacijas_13.html
28. Treļš Ē. Pret nacionālajām minoritātēm vērstie likumpārkāpumi un to novēršanas problēmas policijas darbībā. Promocijas darbs, Rīgā, 2014.
29. Treļš Ē. Teksta juridiskās ekspertīzes īpatnības lietās par naida izraisīšanu. Rīgas Stradiņa universitātes Juridiskās fakultātes elektroniskais juridisko zinātnisko rakstu žurnāls Nr. 1. Rīga: Rīgas Stradiņa universitāte, 2016.
30. Hate Crime Laws. A Practical Guide. OSCE/ODIHR, 2009, 57. lpp. Pieejams: <http://www.osce.org/odihr/36426>
31. Factsheet – Hate speech. European Court of Human Rights, 2016. Pieejams: www.echr.coe.int/Documents/FS_Hate_speech_ENG.pdf
32. Factsheet – Hate speech. European Court of Human Rights, 2017. Pieejams: http://www.echr.coe.int/Documents/FS_Hate_speech_ENG.pdf

Normatīvie akti

1. ANO Starptautiskā konvencija par jebkuras rasu diskriminācijas izskaušanu. Pieejams: <http://www.humanrights.lv/doc/vispaar/jebkdisk.htm>
2. Starptautiskais pakts par pilsoņu un politiskajām tiesībām: starptautisks dokuments daudzpusējs. Latvijas Vēstnesis, 2003. 23. aprīlis, Nr. 61.
3. Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija: starptautisks dokuments daudzpusējs. Latvijas Vēstnesis, 1997. 13. jūnijs, Nr. 143/144.
4. Eiropas Savienības Padomes Pamatlēmums Nr. 2008/913/TI par krimināltiesību izmantošanu cīņā pret noteiktiem rasisma un ksenofobijas veidiem un izpausmēm. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/?uri=CELEX%3A32008F0913>
5. Eiropas Savienības pamattiesību harta. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/?uri=CELEX%3A12012P%2FTXT>
6. Eiropas Savienības pamattiesību harta. Kopsavilkums. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/?uri=URISERV%3A133501>
7. Eiropas Komisija pret rasismu un neiecietību. Vispārēji politiskā rekomendācija Nr. 7 Par nacionālo likumdošanu rasisma un rasu diskriminācijas apkarošanai. Strasbūra, 2003. 17. februāris.
Pieejams: http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/activities/GPR/EN/Recommendation_N7/REC7-2003-8-LVA.pdf
8. Latvijas Republikas Satversme: Latvijas Republikas likums. Latvijas Vēstnesis, 1993. 1. jūlijs, Nr. 43.

9. Elektronisko plašsaziņas līdzekļu likums: Latvijas Republikas likums. Latvijas Vēstnesis, 2010. 28. jūlijs, Nr. 118.
10. Grozījumi Krimināllikumā: Latvijas Republikas likums. Latvijas Vēstnesis, 2007. 5. jūlijs, Nr. 107.
11. Grozījumi Krimināllikumā: Latvijas Republikas likums. Latvijas Vēstnesis, 2013. 27. marts, Nr. 61.
12. Grozījumi Krimināllikumā: Latvijas Republikas likums. Latvijas Vēstnesis, 2014. 15. oktobris, Nr. 204.
13. Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodekss: Latvijas Republikas likums. Ziņotājs, 1984. 20. decembris, Nr. 51.
14. Krimināllikums: Latvijas Republikas likums. Latvijas Vēstnesis, 1998. 8. jūlijs, Nr. 199/200.
15. Kriminālprocesa likums: Latvijas Republikas likums. Latvijas Vēstnesis, 2005. 11. maijs, Nr. 74.
16. Reklāmas likums: Latvijas Republikas likums. Ziņotājs, 2000. 10. februāris, Nr. 3.
17. Par presi un citiem masu informācijas līdzekļiem: Latvijas Republikas likums. Ziņotājs, 1991. 14. februāris, Nr.5.
18. Par sapulcēm, gājieniem un piketiem: Latvijas Republikas likums. Ziņotājs, 1997. 27. februāris, Nr. 4.
19. Publisku izklaides un svētku pasākumu drošības likums: Latvijas Republikas likums. Latvijas Vēstnesis, 2005. 6. jūlijs, Nr. 104.

Juridiskās prakses materiāli

1. Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā: 64569/09 Delfi As v. Estonia.
2. Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā: 16853/05 Faruk Temel v Turkey.
3. Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā: 15615/07 Féret v. Belgium.
4. Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā: 35071/97 Gunduz v Turkey.
5. Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā: 5493/72 Handyside v. The United Kingdom.
6. Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums: 15890/89 Jersil v. Denmark.
7. Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā: 18788/09 Le Pen v. France.
8. Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietās: 27996/06 un 34836/06 Sejdic and Finci v. Bosnia and Herzegovina.
9. Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā: 26682/95 Surek v. Turkey (No.1).
10. Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietās: 55762/00 un 55974/00 Timishev v. Russia.

11. „Par Radio un televīzijas likuma 19. panta piektās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 89., 91., 100. un 114.pantam, Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 10.pantam un 14. pantam saistībā ar 10.pantu un Starptautiskā pakta par pilsoņu un politiskajām tiesībām 19. un 27. pantam”: Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2003. gada 5. jūnija spriedums lietā Nr. 2003-02-0106.
12. “Par Krimināllikuma 271. panta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. un 100. pantam”: Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2003. gada 29. oktobra spriedums lietā Nr.2003-05-01. 22. punkts.
13. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Krimināllietu tiesu palātas 2010. gada 22. februāra spriedums krimināllietā Nr. 11840001107, PAK-173.
14. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2012. gada 17. oktobra spriedums lietā Nr. SKC-637/2012.
15. Kurzemes apgabaltiesas Krimināllietu kolēģijas 2009. gada 8.aprīļa spriedums lietā Nr. 11841908.
16. Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesu kolēģijas 2006. gada 27. decembra spriedums krimināllietā Nr. K04-360-06/3.
17. Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2008. gada 6. marta spriedums krimināllietā Nr. 11840001107, K04-0145-08/3.
18. Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2009. gada 17. februāra spriedums lietā Nr.K04-0096-09/16.
19. Cēsu rajona tiesas 2014. gada 12. maija spriedums krimināllietā Nr. 11840003914, K11-0124-15.
20. Rīgas rajona tiesas 2015. gada 6. janvāra spriedumu lietā Nr.11840005213.
21. Rīgas pilsētas Latgales priekšpilsētas tiesas 2014. gada 11. decembra spriedums lietā Nr. 11840001513.
22. Rīgas pilsētas Zemgales priekšpilsētas tiesas 2014. gada 18. septembra spriedums lietā Nr. K31-253-14/4.
23. Tiesu prakse krimināllietās par nacionālā, etniskā un rasu naida izraisīšanu. Latvijas Republikas Augstākā tiesa. Rīgā, 2012.

DOKUMENTĀRĀ LAPA

Maģistra darbs “Krimināllikuma 78. panta piemērošanas problemātika” izstrādāts Latvijas Universitātes Juridiskajā fakultātē.

Ar savu parakstu apliecinu, ka pētījums veikts patstāvīgi, izmantoti tikai tajā norādītie informācijas avoti un iesniegtā darba elektroniskā kopija atbilst izdrukai.

Autors: Žaklīna Kraukle

Rekomendēju darbu aizstāvēšanai.

Vadītāja: profesore Dr. iur. Valentija Liholaja

Recenzents/s:

Darbs iesniegts Krimināltiesisko zinātņu katedrā 2017. gada __. aprīlī.

Metodiķe:

Darbs aizstāvēts maģistra gala pārbaudījuma komisijas sēdē _____

Vērtējums _____

Komisijas sekretārs/e: _____